

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Lauros Marozaitės,
II kurso, viešosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Individualus konstitucinis skundas ir jo įteisinimo perspektyvos Lietuvoje

Vadovė: lekt. dr. Rasa Svetikaitė

Recenzentas: lekt. dr. Johanas Baltrimas

Vilnius,
2018

TURINYS

ĮVADAS	2
1. INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA.....	6
1.1. Individualaus konstitucinio skundo užuomazgos ir vystymasis	6
1.2. Individualaus konstitucinio skundo modeliai.....	9
2. INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS SKUNDAS, KAIP EFEKTYVUS ASMENS TEISIŲ GYNIMO INSTITUTAS	19
2.1. Riboto kreipimosi į Konstitucinį Teismą modelis.....	19
2.2. Pagrindiniai individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo tikslingumo argumentai 22	
2.3. Probleminiai individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvoje aspektai	26
2.3.1. Individualaus konstitucinio skundo santykis su Europos žmogaus teisių konvencijos numatoma peticija	27
2.3.2. Individualaus konstitucinio skundo teisinė reforma.....	30
2.3.3. Individualus konstitucinis skundas kaip politinis sprendimas.....	34
3. INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO PERSPEKTYVA LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE	38
3.1. Individualaus konstitucinio skundo koncepcija	38
3.2. Individualaus konstitucinio skundo koncepcijos įgyvendinimo I etapo įgyvendinimas – Konstitucijos pataisos	40
3.3. Individualaus konstitucinio skundo elementai	44
IŠVADOS	53
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	56

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Pasaulyje pastaraisiais dešimtmečiais yra aiškiai pastebima tiek konstitucionalizacijos tendencija, tiek ir žmogaus teisių apsaugos instituto svarba. Natūralu, kad vis daugiau dėmesio sulaukiantis individualus konstitucinis skundas, kaip viena iš teisinių priemonių, kuria asmens iniciatyva siekiama užtikrinti asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą nuo nekonstitucinių valdžios institucijų aktų, yra dažnas diskusijų objektas ir Lietuvos visuomenėje.

Prieš 25 metus referendumu, balsuojant Lietuvos Respublikos piliečiams, buvo priimta dabartinė Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija)¹. Beveik 81 procentas – 1,5 milijono Lietuvos piliečių balsavo už Konstituciją, tokiu būdu piliečiai tapo simboliniais jos rengėjais. Todėl kyla natūralus klausimas, ar praėjus ketvirčiui amžiaus rengėjai gali tinkamai pasinaudoti šiuo aukščiausią teisinę galią turinčiu teisės aktu.

Remiantis vieno žymiausio XVIII amžiaus visuomenės politinio veikėjo – Tomo Peino nuomone – Konstitucija, visų pirma, yra ne valdžios, bet tautos aktas, o tai reiškia, kad konstitucinės justicijos institucija – Konstitucinis Teismas, yra tautos akto ir jame nustatyto turinio įgyvendinimo ir užtikrinimo mechanizmas. Vadinasi asmuo privalo turėti ne tik teisę, bet ir realią galimybę pasinaudoti šiuo mechanizmu.

Konstitucija yra vientisas aktas, kurio principai ir normos sudaro darnią sistemą.² Vadinasi nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas arba paneigtas, kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys. Taip pat būtų iškreipta viso konstitucinio reguliavimo esmė, pažeista Konstitucijoje įtvirtinta vertybių pusiausvyra. Remiantis šiais pagrindiniais Konstitucijos interpretavimo principais, individualaus konstitucinio skundo koncepcijoje teigiama³, jog: „Lietuvos teisinėje sistemoje būtina konstituciniu lygiu įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą, kadangi Konstitucijoje įtvirtinta asmens, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą.“

„Daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių, kuriose veikia konstituciniai teismai ar jiems prilygintos institucijos, asmenys turi teisę dėl savo pagrindinių (konstitucinių) teisių ir laisvių pažeidimų kreiptis į šiuos teismus tiesiogiai“ – taip yra pradedama dar

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

² Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 114-2643.

³ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

2007 metais patvirtinta individualaus konstitucinio skundo koncepcija⁴. Mėgstama sakyti, jog Lietuva yra jauna šalis, nors įžengėme į antrąjį savo istorijos tūkstantmetį, todėl mūsų teisinė sistema formuojama atsižvelgiant į kitų valstybių patirtį, lyg neturėtume savo istorijos, pažiūrų, išskirtinių poreikių, vertybių, nuostatų. Autorės nuomone, užsienio valstybėse sėkmingai galiojančios ir veikiančios normos į Lietuvos teisinę sistemą turi būti perkeltamos tinkamai įvertinus situaciją Lietuvoje. Būtent tai ir yra pagrindinė priežastis, kodėl visos teisinės naujovės turi praeiti gana ilgą kelią, kol, įvertinus visus privalumus bei trūkumus, įrodžius reikalingumą bei suradus tinkamą vietą teisinėje sistemoje, pagaliau būna įtvirtinamos įstatymuose.

Darbo tikslas. Ištirti individualaus konstitucinio skundo institutą ir jo įtvirtinimo Lietuvoje galimybes.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1) Išanalizuoti asmens teisių gynimo ir užtikrinimo institutų istoriją ir evoliuciją iki šiuolaikinio individualaus konstitucinio skundo instituto.

2) Įvertinti pagrindinius individualaus konstitucinio skundo instituto privalumus bei trūkumus, atsižvelgiant į planuojamą individualaus konstitucinio skundo teisinį reglamentavimą Lietuvoje.

3) Pagrįsti teisinės reformos, kuria siekiama suteikti galimybę asmenims kreipti į Konstitucinį Teismą individualaus konstitucinio skundo pagrindu, poreikį bei tikslingumą.

Darbo objektas. Magistro darbo objektas yra individualaus konstitucinio skundo instituto sintezė pasaulio ir Lietuvos kontekste.

Tyrimo metodai. Darbo tyrimo objektu esantys klausimai yra analizuojami naudojant aprašomąjį, istorinį, sisteminį, loginį, dokumentų analizės metodus. Aprašomasis metodas buvo naudojamas siekiant atskleisti individualaus konstitucinio skundo genezę bei kitų šalių patirtį, įgyvendinant individualaus konstitucinio skundo institutą. Istorinis metodas buvo pasitelktas analizuojant individualaus konstitucinio skundo idėjos vystymąsi. Dokumentų analizės metodas pasitelktas, siekiant įvertinti galimybę Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. Tai buvo atliekama analizuojant įstatymus ar įstatymų projektus, kuriais yra siekiamas aptariamoms galimybės įgyvendinimas. Loginis metodas vyrauja paskutinėje darbo dalyje autorei formuojant savo poziciją, siekiant atsakyti į konceptualų klausimą,

⁴ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

kodėl ir kokių būdu Lietuvoje reikėtų suteikti galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl savo pažeistų teisių.

Darbo originalumas. Lietuvos konstitucinės teisės mokslininkai – E. Masnevaitė, E. Normantas⁵, A. Abramavičius⁶, E. Jarašiūnas⁷, D. Pūraitė– Andrikienė⁸ – savo darbuose ne kartą nagrinėjo individualaus konstitucinio skundo sampratą, reikalingumą, perspektyvas teisinėje sistemoje bei analizavo problemas, kodėl likome tarp nedaugelio pasaulio valstybių, vis dar neįtvirtinusių individualaus konstitucinio skundo instituto. Šiame magistro darbe į individualaus konstitucinio skundo institutą bandoma pažvelgti platesniu požiūriu, kuris apima individualaus konstitucinio skundo instituto istoriją, dažniausiai akcentuojamus privalumus bei trūkumus. Taip pat šiame darbe siekiama įsigilinti į Lietuvos teisinės bazės paruošimą šios naujovės įdiegimui bei perspektyvas. Be to, praėjus dešimtmečiui nuo individualaus konstitucinio skundo koncepcijos patvirtinimo, pradedamas teisinės reformos įgyvendinimas taip pat suteikia naują perspektyvą. Taigi, šis magistro darbas yra išsiskiriantis ir naujas savo tikslais, uždaviniais ir nagrinėjamais aspektais.

Svarbiausi šaltiniai. Kaip esminiu individualaus konstitucinio skundo analizės, ypatumų ir poreikių suvokimo šaltiniu darbe remiamasi L. Beliūnienės⁹ monografija. Individualaus konstitucinio skundo įteisinimo perspektyvų Lietuvoje tyrimui reikšmingiausi šaltiniai yra teisės aktų projektai¹⁰, aiškinamieji raštai¹¹, koncepcija¹²,

⁵ MASNEVAITĖ E. IR NORMANTAS E. European models of constitutional complaint and their sociolegal perspectives in Lithuania. *Socialiniai mokslai*. 2005, Nr. 3(49).

⁶ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11 (101).

⁷ JARAŠIŪNAS E. Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2009, Nr. 4 (16).

⁸ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas”. *Teisė*. 2015, t. 96.

⁹ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP- 431 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsejo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsejo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502>>.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.

¹¹ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-431 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/76d227d0057b11e78352864fdc41e502>>.

Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/12dbae80057c11e78352864fdc41e502>>.

Seimo komitetų išvados¹³. Šie šaltiniai padeda išsiaiškinti individualaus konstitucinio skundo teisinio reglamentavimo ypatumus bei reformos poreikio klausimus.

Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XIIIIP-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/3d084fa0e64b11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=-11gea4631d>>.

¹² Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹³ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/883d39b00edb11e7b6c9f69dc4ecf19f>.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo projektui Nr. XP-2310(2)“ Nr. XP-2310(2) [interaktyvus]. 2007 m. birželio 22 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.300569>>; Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komiteto išvada Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIIIIP-431“ Nr. 102. p. 17>.

Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ 2018-01-22 Nr. XIIIIP – 1540 [interaktyvus]. 2017 m. sausio 25 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a3b818f0019b11e8a2469c61d7bb0a92?jfwid=-11gea4631d>>.

1. INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA

Gilinantis į individualaus konstitucinio skundo instituto esmę, pastebėtina, kad šis institutas yra suprantamas kaip papildoma teisinė priemonė¹⁴, akcentuojant pagrindinių identifikavimo požymių visumą:

- Individualus konstitucinis skundas yra papildoma teisinė priemonė, kuria kreipiamasi į konstitucinį teismą ar panašią instituciją.
- Individualiu konstituciniu skundu yra ginamos asmens konstitucinės teisės ar laisvės.
- Asmens konstitucinės teisės ar laisvės galimai pažeidžiamos tam tikrų valdžios institucijų aktais¹⁵.

Kalbant apie individualaus konstitucinio skundo egzistavimą, negalima remtis tik vienu požymiu, kadangi tik šių požymių visuma leidžia aiškiai atskirti individualų konstitucinį skundą nuo kitų papildomų teisinių priemonių. Tam, kad būtų tinkamai atskleista individualaus konstitucinio skundo instituto samprata, yra būtina apžvelgti ne tik individualaus konstitucinio skundo požymius, tačiau ir šio instituto istorinį kontekstą. Atsižvelgiant į tai, šiame darbo skyriuje bus aptariamoms individualaus konstitucinio skundo užuomazgos, pagrindiniai pasaulyje išsivystę modeliai.

1.1. Individualaus konstitucinio skundo užuomazgos ir vystymasis

Individualaus konstitucinio skundo „pirmtakus“ galima aptikti dar Aragono teisėje tarp XIII ir XVI amžių – tai anglosaksų *habeas corpus* bei *manifestación de las personas*¹⁶. L. Beliūnienė savo monografijoje labai išsamiai atskleidžia visą individualaus konstitucinio skundo istorinę raidą, nuo pat XIII amžiaus, pastebėdama, jog „pirmtakais“ gintos teisės laikui bėgant platėjo, apjungiant įvairius teisių gynimo instrumentus,

¹⁴ MELCHIOR M., ALEN A. The Relations between the Constitutional Courts and the other National Courts, including the Interference in this Area of the Action of the European Courts. General Report. Conference of European Constitutional Courts XII Congress, Brussels, 14-16 May 2002 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xii/Conclusions%20finales-EN.pdf>>.

¹⁵ Global Lessons Learned: Constitutional Courts, Judicial Independence and The Rule Of Law. Ed. K. Henderson. IFES Rule of Law White Paper Series. April, 2004 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2004/23/WhitePaper_4_FINAL.pdf>.

¹⁶ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014, p. 40-50.

atliekančius specifines apsaugos funkcijas, papildant bendrąją teisminės gynybos garantiją¹⁷.

Individualaus konstitucinio skundo idėjai kaip teisinei priemonei susiformuoti buvo įmanoma tik tuomet, kai jau egzistavo konstitucinė justicija, buvo pripažįstamos asmens konstitucinės teisės ir laisvės, o jas pažeisti galėjo valdžios institucijos. Taigi kartu su pirmąja pasaulyje JAV konstitucija atsirado ir natūralus pagrindas individualaus konstitucinio skundo instituto idėjai. Būtent šios konstitucijos idėjos ir doktrina turėjo didelę įtaką konstitucionalizmui ir skelbė, jog teismai turi teisę anuliuoti vyriausybinius aktus, prieštaraujančius konstitucijai. Teismai turėjo kompetenciją spręsti ginčus, kilusius ne tik tarp asmenų, bet ir tarp asmens ir valstybės, kadangi esant skundui, galėjo būti tikrinamas kiekvieno teisėto akto konstitucingumas¹⁸. Būtent konstitucionalizmo idėja bei akcentuojami valdžių atskirumo bei teismų nepriklausomumo principai ir lėmė tokias plačias teismų kompetencijos ribas.

1803 m. *Marbury v. Madison* byla¹⁹ JAV buvo pagrindas įtvirtinti konstitucinę kontrolę ir „konstitucinės justicijos“ terminą. Taip pat pirmą kartą suformuluota įstatymų atitikties konstitucijai kontrolės doktrina – amerikietiškas konstitucinės kontrolės modelis, kuris iki XX a. pradžios buvo vienintelis pasaulyje. Būtent ši konstitucinės justicijos byla (*Marbury v. Madison*) aukščiausiu teisiniu lygiu įtvirtino demokratijos ir asmens laisvės standartus bei pradėjo procesą, kuris per du šimtmečius apėmė visą pasaulį.

Šiandien valstybėse, kuriose veikia amerikietiškojo modelio konstitucinė kontrolė, individualaus konstitucinio skundo nėra, nes teisės aktų konstitucingumo klausimai gali būti sprendžiami kiekvienoje konkrečioje byloje²⁰. Tai reiškia, kad amerikietiškajame modelyje yra įtvirtinta prigimtinės teisės ir teisinės hierarchijos koncepcija bei socialinės sutarties idėja, kai kiekvienas teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, susidūręs su, jo manymu, konstitucijai prieštaraujančia teisės norma, kurią jis turi taikyti toje byloje, gali ją pripažinti prieštaraujančia konstitucijai ir netaikyti²¹.

¹⁷ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p. 50-58.

¹⁸ KARAKAMISHEVA T. Constitutional Complaint- Procedural and Legal Instrument for Development of the Constitutional Justice. S.A. [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 10d.] Prieiga per internetą: http://www.academia.edu/8372780/Constitutional_Complaint_Procedural_and_Legal_Instrument_for_Development_of_the_Constitutional_Justice_Case_Study_Federal_Republic_of_Germany_Republic_of_Croatia_Republic_of_Slovenia_and_Republic_of_Macedonia_>.

¹⁹ UNITED STATES SUPREME COURT *Marbury v. Madison*, (1803) [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/5/137.html>.

²⁰ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014.

²¹ Mokomasis leidinys. Užsienio šalių konstitucijos: Prancūzijos Respublikos konstitucija, Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinis įstatymas, Didžiosios Britanijos konstitucija (nekonsoliduota),

Pastebėtina²², kad individualaus konstitucinio skundo institutas egzistuoja tik europinio konstitucinės justicijos modelio valstybių teisinėse sistemose. Individualus konstitucinis skundas Europoje yra gana naujas pagrindinių teisių apsaugos instrumentas. Net brandžiose Europos demokratinėse valstybėse ši teisinė priemonė įtvirtinta tik nuo XX a. vidurio, kuomet 1920 m. Austrijos Konstitucijos projekte žymus austrų konstitucionalistas H. Kelsenas galutinai suformulavo naują konstitucinės justicijos modelį, ženkliai besiskiriantį nuo amerikietiškojo. Europietiškas konstitucinės kontrolės modelis pasižymi tuo, jog konstitucinės justicijos funkcijas atlieka speciali institucija – konstitucinis teismas²³. Jis turi išimtinę kompetenciją atskirai nuo paprastų teisminių ginčų spręsti teisės normų atitikties konstitucijai ir kitiems aukštesnės galios teisės aktams klausimą. Šio teismo sprendimas turi *erga omnes*²⁴ galią – juo antikonstitucinė norma yra pašalinama iš teisės sistemos.

Europos istorija XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje parodė konstitucionalizmo idėjų konsolidaciją ne tik teisinės minties, bet ir tikru bei veiksmingu valstybės galios apribojimu²⁵. Šiuolaikinis konstitucionalizmas yra neišsivaizduojamas be žmogaus teisių ir laisvių apsaugos idėjos²⁶. Konstitucija, kaip *ius supremum* – aukščiausiasis įstatymas, įtvirtina prigimtines žmogaus teises. Tokiu pagrindu yra užtikrinama, kad nei viena institucija prigimtinių asmens teisių konstitucinio pobūdžio negalės paneigti. Būtent todėl yra siekiama įdiegti mechanizmus, leidžiančius apsaugoti pagrindines asmens teises per konstitucinį teismą, o konstituciniai teismai (ar analogiškos institucijos, kurioms patikėta konstitucinė kontrolė) tampa veiksmingu konstitucinės tvarkos užtikrinimo mechanizmu valstybės gyvenime ir visuomenės saugumo garantu prieš valstybės valdžios institucijų piktnaudžiavimą valdžia²⁷. Šiam tikslui pasiekti valstybėse yra sėkmingai įdiegtas individualus konstitucinis skundas, kaip konkretus konstitucijos garantuojamų teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas, suteikiantis asmeniui galimybę ginčyti norminio ar individualaus akto konstitucingumą. Pasaulinė demokratių šalių patirtis rodo²⁸, kad

Suomijos Respublikos konstitucija, Estijos Respublikos konstitucija, Latvijos Respublikos konstitucija, Lenkijos Respublikos konstitucija, Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucija, Rusijos Federacijos konstitucija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. p. 268-287.

²² Ten pat p. 49.

²³ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p. 40.

²⁴ Erga omnes – dėl visų; visiems.

²⁵ ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė [Alternative Constitutional Law]. Vilnius: VĮ „Teisinės informacijos centras“, 2003. p. 48.

²⁶ JARAŠIŪNAS E. Apie pirmąsias Konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija* 2010, Nr. 2 (120). p. 25–28.

²⁷ JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 30(22). p. 50.

²⁸ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas”. *Teisė*, t. 96, 2015, p. 203-207.

konstitucijos ir vertybių, kurias ji įtvirtina, apsaugą, įskaitant žmogaus teises ir laisves, geriausiai užtikrina teisminė konstitucinė kontrolė. Europietiškas modelis yra pripažįstamas kaip efektyviausiai ginantis asmens teises būtent dėl specializuoto teismo egzistavimo ir kompetencijos. Šiuo modeliu yra pagrįstas ir Lietuvoje siekiamas įtvirtinti individualus konstitucinis skundas.

Konstitucinėje teisinėje Europos valstybių praktikoje konstitucinis skundas, kaip konkretus konstitucijos asmeniui garantuojamų teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas, yra vis labiau priimtina, taikoma ir veiksminga priemonė²⁹. Kaip matome, konstitucionalizmo raida ir evoliucija buvo svarbus pagrindas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos vystymuisi, atitinkamai, ir individualaus konstitucinio skundo plėtrai.

1.2. Individualaus konstitucinio skundo modeliai

Šiuo metu Europos valstybių praktikoje konstitucinis skundas yra priimtinas, dažnai taikomas ir veiksmingas institutas – Europoje neliko nė dešimties konstitucinės justicijos institucija, turinčių valstybių, kuriose nėra konstitucinio skundo³⁰. Būtent tai yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl individualaus konstitucinio skundo institutas yra aktualus Lietuvos teisei sistemai. Kaip nurodoma aiškinamajame rašte dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto³¹, demokratinių Europos šalių patirtis yra paskata dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo.

Kiekvienoje valstybėje vyrauja skirtingos teisinės, socialinės ir kultūrinės sąlygos, kurios sukuria unikalų individualaus konstitucinio skundo institutą, todėl nėra ir negali būti visuotinai tinkamo šio instituto modelio³². Todėl itin svarbu pasirinkti tinkamą modelį, kuris tiktų Lietuvos teisiniame ir socialine kontekste³³ nenukryptų nuo konstitucinės kontrolės esmės, neiškreiptų paties individualaus konstitucinio skundo

²⁹ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas". *Teisė*, t. 96, 2015, p. 203-205.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2016 m. birželio 28 d. sprendime paminėjo, kad individualus konstitucinis skundas tose valstybėse, kuriose jis egzistuoja, gali būti laikomas efektyvia žmogaus teisių teisinės gynybos priemone (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 3 d. nutarimas byloje Hasan Uzun prieš Turkiją, peticijos Nr. 10755/13; Didžiosios kolegijos 2014 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Vučkovič ir kiti prieš Serbiją, peticijų Nr. 17153/11, 17157/11 ir kt.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 24 d.]. Sprendimo prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1620/content>>.

³¹ Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtumo praktikos apžvalga [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 29 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtumo-apzvalga.pdf>>.

³² MASNEVAITĖ E. IR NORMANTAS E. European models of constitutional complaint and their sociolegal perspectives in Lithuania. *Socialiniai mokslai*. 2005, Nr. 3(49).

³³ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisinėje kontrolėje. *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 11 (101) p.18.

paskirties, atitiktų Konstitucinio Teismo, kaip institucijos, vykdančios konstitucinį teisingumą, tikrąsias galimybes, bei tinkamus turinio elementus („filtrus“) – subjektus, pagrindą bei kitas priimtinumą sąlygas. Priešingu atveju, t. y. netinkamai pasirinkus individualaus konstitucinio skundo modelį, šio instituto idėja būtų bereikšmė.

Tiek materialieji – subjektas, objektas, tiek ir procesiniai – tai specialios skundo padavimo sąlygos, skundo atrankos ir priėmimo taisyklės, skundo nagrinėjimo konstituciniame teisme procedūra, elementai yra svarbus aspektas kalbant apie individualų konstitucinį skundą. Literatūroje³⁴ yra išskiriami du individualaus skundo modeliai:

- norminis/siaurojo kreipimosi individualus konstitucinis skundas;
- klasikinis/plataus kreipimosi individualus konstitucinis skundas.

Siekiant tinkamai atskirti šiuos pagrindinius konstitucinio skundo modelius ir pateikti pagrindinius privalumus ir trūkumus, magistrinio darbo autorė darbe analizuoja plataus kreipimosi konstitucinio skundo modelį, egzistuojantį Vokietijos Federacinės Respublikos (toliau – Vokietija) teisinėje sistemoje, kuris vertinamas kaip maksimaliai apsaugantis pagrindines žmogaus teises ir laisves, bei Latvijos Respublikos (toliau – Latvijos) teisinėje sistemoje taikomą individualų konstitucinį skundą, kuriame daugiausia dėmesio skiriama tik teisinėms nuostatoms.

Visų pirma, yra būtina aptarti pagrindinius individualaus konstitucinio skundo elementus. Bene svarbiausias individualaus konstitucinio skundo materialusis elementas yra skundo **objektas**. Plataus kreipimosi konstitucinio skundo modelio objektas yra ne tik teisės norma, bet ir normos taikymas³⁵. Tokiu atveju skundas gali būti grindžiamas dviem aspektais. Pirma, skundo teisinis pagrindas yra pažeistos pareiškėjo procesinės teisės. Antra, skundas gali būti grindžiamas tuo, kad teisės norma yra įgyvendinama konstitucijai prieštaraujančiu būdu. Antrojo aspekto atveju teisės norma interpretuojama bei aiškinama nukrypstant nuo konstitucijos tikrosios prasmės³⁶ – teisės norma *per se* neprieštarauja konstitucijai, tačiau atitinkamos institucijos ją įgyvendina konstitucijai prieštaraujančiu būdu.

³⁴ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p. 35.

³⁵ Global Lessons Learned: Constitutional Courts, Judicial Independence and The Rule Of Law. Ed. K. Henderson. IFES Rule of Law White Paper Series. April, 2004 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 15 d.] Prieiga per internetą: <http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2004/23/WhitePaper_4_FINAL.pdf>.

³⁶ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // Jurisprudencija, 2007, Nr. 11 (101) p. 18-20.

Pažymėtina, kad plataus kreipimosi individualų konstitucinį skundą konstituciniam teismui galima pateikti, kai pareiškėjo teisės galimai yra pažeistos tiek valstybės valdžios institucijos veikimu, tiek neveikimu³⁷. Pavyzdžiui, Vokietijoje individualus konstitucinis skundas laikomas priimtiniu, kai įstatymų leidėjas Vokietijos Pagrindiniame Įstatyme įtvirtintą reikalavimą interpretuoja neteisingai bei nevykdo jam priskirtų įstatymų leidybos pareigų ir tokiu būdu, atsisakydamas sukurti atitinkamą teisinį reguliavimą, pažeidžia pagrindines asmens teises ir laisves³⁸. Sutiktina su L. Beliūnienės nuomone, jog skundas, pateikiamas tiek dėl individualių, tiek ir dėl norminių teisės aktų, yra visapusiškiausia teisių gynimo forma³⁹, kadangi tokiu atveju asmuo gali skųstis dėl bet kokio galiojančio viešosios valdžios akto, kuris tiesiogiai pažeidžia jo pagrindines teises.

Kitas dažnai taikomas individualaus konstitucinio skundo modelis yra siaurojo kreipimosi individualus konstitucinis skundas, kuris pasižymi gana siaura juo galimų ginčyti teisės aktų apimtimi. Siaurojo kreipimosi (kartais dar vadinamu norminiu) individualiu konstituciniu skundu, priešingai nei plataus kreipimosi modelyje, neginčijamas konkretus viešosios valdžios institucijos sprendimo teisingumas, bet nurodoma, kad tas sprendimas buvo priimtas remiantis teisės norma, kuri pripažintina prieštaraujanti konstitucijai. Tokia situacija dažnai vadinama „normų kontrole“⁴⁰. Teisės norma, prieštaraujanti konstitucijai, negali būti taikoma, o tai yra pagrindas peržiūrėti sprendimą, kuris buvo priimtas remiantis tokia, konstitucijos neatitinkančia teisės norma. Būtent toks individualaus konstitucinio skundo modelis 2001 m. priėmus Latvijos konstitucinio teismo įstatymo pakeitimą⁴¹ buvo įtvirtintas Latvijoje.

Esminis individualaus konstitucinio skundo modelių skirtumas yra objekto apimtis. Plataus kreipimosi modelis veikia valstybėse, kuriose konstitucinis skundas gali būti paduodamas dėl kiekvieno konstitucinių teisių pažeidimo, t. y. tiek dėl visų šias teises pažeidžiančių viešosios valdžios veiksmų, tiek dėl jos neveikimo. Tuo tarpu siaurojo kreipimosi modelio valstybėse kreipimasis galimas tik dėl aktyvių veiksmų t.y. veikimo - dėl konstitucines asmenų teises tiesiogiai pažeidžiančio teisės taikymo akto arba dėl tokio pažeidimo teisinio pagrindo.

³⁷ Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 94 str. 2 dalis.[interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#22>>.

³⁸ Vokietijos Federacijos įstatymas dėl Konstitucinio Teismo. BVerfGE 6, 257 // Institut für öffentliches Recht, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:<<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv006257>>.

³⁹ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p.10.

⁴⁰ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11 (101) p. 22.

⁴¹ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.

Kitas svarbus materialusis elementas yra individualaus konstitucinio skundo **subjektas**. Individualaus konstitucinio skundo institutas yra įtvirtintas Vokietijos pagrindiniame įstatyme⁴², suteikiant galimybę asmenims, kurie mano, jog valstybės institucija savo priimtu aktu pažeidžia jo pagrindines teises, garantuotas konstitucijos – „į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis kiekvienas, teigdamas, jog valstybinė valdžia pažeidė vieną iš jo pagrindinių teisių“⁴³. Sąvoka „kiekvienas“ Vokietijos pagrindiniame įstatyme reiškia tiek fizinį, tiek juridinį asmenį (įmonės, ūkinės bendrijos, labdaros/paramos fondai), taip pat ir specifinius subjektus (pavyzdžiui, universitetus, bažnyčias). Svarbu pažymėti, jog fizinis asmuo yra suprantamas plačiaja prasme, kuomet visi valstybės jurisdikcijoje esantys asmenys – piliečiai, užsieniečiai, ar asmenys be pilietybės dėl konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių gali remtis konstitucijoje garantuotomis teisėmis, įskaitant ir kreipimąsi į konstitucinį teismą dėl jų pažeidimo. Pagal Vokietijos Pagrindinį įstatymą individualaus konstitucinio skundo pagrindas yra vienos iš asmens teisių pažeidimas, t. y. skundą galima paduoti, jeigu valstybė pažeidė Konstitucijoje įtvirtintą asmens teisę.

Vokiškasis konstitucinio skundo modelis pasižymi tam tikrais reikalavimais, kurie veikia kaip „filtras“, padedantis atskirti tuos asmenis, kurių teisės iš tiesų yra tiesiogiai pažeidžiamos teisės aktais, nuo tų, kurie tik „abstrakčiai“, apskritai yra susirūpinę teisės problemomis. Pareiškėjas turi pareigą įrodyti tiesioginį savo suinteresuotumą bylos baigtimi, tai, kad išnaudotos visos teisminės gynybos priemonės. Konstitucinis teismas, nagrinėdamas bylą, tiria ir pasisako tik dėl tų konstitucinių teisių pažeidimų, kuriuos pareiškėjas aiškiai nurodė savo skunde.

Kalbant apie Latvijos individualaus konstitucinio skundo subjektus, pastebėtina, jog anksčiau Latvijoje apskritai nebuvo galimybės asmeniui kreiptis į konstitucinės kontrolės instituciją nei tiesiogiai, nei netiesiogiai. Tik priėmus konstitucinio teismo įstatymo pataisas Latvijoje buvo suteikta teisė bendrosios ir specialiosios kompetencijos teisminėms institucijoms kreiptis į konstitucinį teismą⁴⁴, bei išplėstas kitų subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, ratas t. y. asmenims suteikta teisė kreiptis į

⁴² Mokomasis leidinys. Užsienio šalių konstitucijos: Prancūzijos Respublikos konstitucija, Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinis įstatymas, Didžiosios Britanijos konstitucija (nekonsoliduota), Suomijos Respublikos konstitucija, Estijos Respublikos konstitucija, Latvijos Respublikos konstitucija, Lenkijos Respublikos konstitucija, Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucija, Rusijos Federacijos konstitucija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. p.25.

⁴³ Ten pat p. 77.

⁴⁴ 2001 m. lapkričio 30 d. Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo II skirsnio 17 straipsnio 9 dalyje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismo galimybė nagrinėjant administracinę, baudžiamąją arba civilinę bylą iškilus klausimui dėl teisės akto konstitucingumo kreiptis į Konstitucinį Teismą.

konstitucinį teismą. Tokiu būdu Latvijoje pradėjo funkcionuoti naujas institutas – individualus konstitucinis skundas.

Latvijoje subjektų, galinčių kreiptis į konstitucinį teismą, ratas apibrėžtas Konstitucinio teismo įstatyme⁴⁵: „Respublikos Prezidentas, Seimas, ne mažiau nei 20 Seimo narių, ministrai, Generalinis Prokuroras, Valstybės kontrolės departamentas, savivaldybių tarybos, valstybės Žmogaus teisių biuras, teismas, sprendžiantis civilinę, administracinę, baudžiamąją bylą, Žemės registro teisėjas, registruojantis nekilnojamąjį turtą, ar įtvirtinantis nuosavybės teisę Žemės knygoje arba asmuo, kurio pagrindinės teisės, įtvirtintos Konstitucijoje, yra pažeistos“⁴⁶. Pažymėtina, jog Latvijoje, kaip ir Vokietijoje, fizinis asmuo yra suprantamas plačiąja prasme. Tai gali būti pilietis, užsienietis, asmuo be pilietybės bei juridinis asmuo⁴⁷, kuris mano, kad jo pagrindinės teisės, kaip jos yra reglamentuotos konstitucijoje, buvo pažeistos teisine nuostata, nesuderinama su aukštesnio teisinio statuso nuostata, gali pateikti individualų konstitucinį skundą.

Latvijos konstitucinio teismo praktikoje⁴⁸ sąvoka „pažeidimas“ nėra suprantama tik kaip jau įvykęs pažeidimas. Konstitucinis teismas įtraukė numatomų ir galimų pažeidimų atvejus, kuomet tam tikromis ribotomis aplinkybėmis pažeidimą gali sukelti ir vienintelis teisinės nuostatos egzistavimas. Taip pat yra išskiriamos trys situacijos, kai teisinės nuostatos egzistavimas yra pakankamas pagrindas bylai pradėti. Pirmoji situacija, kai ginčijama teisinė nuostata taikoma konkrečiam asmeniui, ir yra manoma, kad pažeidimas egzistuoja. Antroji situacija yra tada, kai remiantis numatomu pažeidimu, siekiama užkirsti kelią pažeidimui arba kuo anksčiau jį pašalinti. Tai yra tarsi prevencija, kai konstituciniam teismui draudžiama laukti, kol ginčijama teisinė nuostata neišvengiamai sukels žalos. Ir trečioji situacija yra tada, kai konstitucinis skundas grindžiamas galimu pažeidimu, t. y. pagrįsta galimybė, kad ginčijama teisinė nuostata pažeistų pareiškėjo teises. Galimo pažeidimo atveju yra tik įmanoma, kad ginčijama teisinė nuostata bus taikoma bei bus pažeistos pareiškėjo pagrindinės teisės.

⁴⁵ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ Latvijos Konstitucinio Teismo 2002m. vasario 21d. sprendimas byloje Nr. 2000-07-0409[interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą :< // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=19>>.

⁴⁸ Peculiarities of functioning and problems of improvement of capability of institution of an individual complaint in the Republic of Latvia Aija Branta Justice of the Constitutional Court of Latvia [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 20 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.satv.tiesa.gov.lv/en/articles/peculiarities-of-functioning-and-problems-of-improvement-of-capability-of-institution-of-an-individual-complaint-in-the-republic-of-latvia>>.

Tiek Vokietijoje, tiek ir Latvijoje pareiškėjų ratas yra gana platus, todėl iš konstitucinio skundo aplinkybių turi būti matoma, kad:

- Pareiškėjas yra asmeniškai ir tiesiogiai veikiamas atitinkamo įstatymo nuostatų;
- Pažeidimas yra ne ateityje įvyksiantis ar pasibaigęs, o „dabartyje egzistuojantis“;
- Teisės aktai turi tiesiogiai pažeisti konstitucinį skundą paduodančio asmens teises ir laisves;
- Išnaudotos visos įmanomos teisinės gynybos priemonės⁴⁹.

Dažnai sąlyga dėl teisinių gynybos priemonių išnaudojimo yra vertinama dvejopai. J. Beguin nuomone, „panaudojus įprastas teisinės gynybos priemones, daugiau galimybių, kad konkrečiosios normų kontrolės būdu būtų nagrinėjamas „išvalytas“ ginčas“⁵⁰. Manoma⁵¹, jog šia nuostata galima užkirsti kelią asmenų piktnaudžiavimui kreipiantis į konstitucinį teismą ir vengimui vykdyti teismo sprendimą. Visgi įstatymų leidėjai numato išimtis⁵², kai pareiškėjas turi galimybę kreiptis į konstitucinį teismą ir neišnaudojęs visų teisinės gynybos priemonių: a) konstitucinio skundo išnagrinėjimas yra visuomeniškai reikšmingas – viešasis interesas; arba b) jeigu teisių gynimas bendrosiomis gynimo priemonėmis negali užkirsti kelio skundo autoriaus patiriamai žalai. Tokiu atveju konstitucinis teismas gali priimti sprendimą dėl skundo nagrinėjimo, nelaukdamas, kol skundo autorius įgyvendins visas kitas savo teisinės gynybos priemones.

Kitas svarbus aspektas yra procesiniai individualaus konstitucinio skundo elementai. Kalbant apie procesinius elementus, svarbu atkreipti dėmesį į specialias skundo padavimo sąlygas – **terminą, advokato atstovavimą, žyminį mokesčių bei kitas specialias skundo atrankos ir priėmimo taisykles**, bei specialią skundo nagrinėjimo konstituciniame teisme procedūrą. Visa tai yra pasitelkiama dėl pagrindinio tikslo – efektyvaus individualaus konstitucinio skundo veikimo ir maksimalių teigiamų pasekmių siekiamybės.

Terminai yra svarbūs visoje teisinėje sistemoje, todėl viena iš pagrindinių antrinių sąlygų konstituciniam skundai paduoti yra **terminas**⁵³, kuris Vokietijoje yra vienas mėnuo nuo paskutinės institucijos priimto sprendimo įsigaliojimo. Terminas gali būti

⁴⁹ VINKLERIS P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje. *Justitia*, 1999, Nr. 5-6. p. 26.

⁵⁰ BEGUIN J. Le controle de la constitutionnalité des lois en RFA // *Economica*, Paris, 1982. p. 115.

⁵¹ Peculiarities of functioning and problems of improvement of capability of institution of an individual complaint in the Republic of Latvia Aija Branta Justice of the Constitutional Court of Latvia [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 20 d.] Prieiga per internetą:< [http://www. satv. tiesa. gov. lv/en/articles/peculiarities-of-functioning-and-problems-of-improvement-of-capability-of-institution-of-an-individual-complaint-in-the-republic-of-latvia](http://www.satv.tiesa.gov.lv/en/articles/peculiarities-of-functioning-and-problems-of-improvement-of-capability-of-institution-of-an-individual-complaint-in-the-republic-of-latvia)>.

⁵² Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas[interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< [http://www. satv. tiesa. gov. lv/?lang=2&mid=9](http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9)>.

⁵³ Vokietijos Federacijos įstatymas dėl Konstitucinio Teismo [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22d.] Prieiga per internetą:< [http://www. Iuscomp. Org/gla/statutes/BverfGG. Htm#22](http://www.Iuscomp.Org/gla/statutes/BverfGG.Htm#22)>.

pratęstas, jeigu asmuo ne dėl savo kaltės, o dėl aplinkybių, trukdžiusių paduoti skundą, negalėjo laikytis nustatyto termino. Nors Vokietija yra plataus konstitucinio skundo atstovė, ir ginčijami gali būti visų valdžios institucijų aktai, tačiau kreipimuisi su individualiu konstituciniu skundu taikomas vienerių metų senaties terminas. Tuo tarpu Latvijoje įstatymų leidėjas nustatė gana griežtą ir nepratęsiamą terminą iki 6 mėnesių po paskutinės institucijos priimto sprendimo įsigaliojimo. Teismas padarė išvadą⁵⁴, kad termino būtinumas išplaukia iš pačios konstitucinio skundo esmės, nes jis yra tik papildomas mechanizmas, skirtas asmens teisių apsaugai po visų įprastų teisinės gynybos priemonių. Teismas taip pat nurodė⁵⁵, kad terminas ne tik padeda siekti teisinio stabilumo, bet ir pašalina valstybės institucijų ir kitų susijusių asmenų netikrumą, jei bylos baigtis būtų atidėta ilgą laiką.

Svarbu pažymėti, jog Vokietijoje individualaus konstitucinio skundo pateikimui **advokato atstovavimas** yra neprivalomas⁵⁶ – tai yra asmens teisė, bet ne pareiga. Vokietijoje nėra nustatytas žyminio mokesčio reikalavimas, tačiau jeigu konstitucinis teismas mano, kad pareiškėjas gali piktnaudžiauti savo teise kreiptis su skundu į konstitucinį teismą, t. y. pateikia akivaizdžiai nepagrįstus skundus arba konstituciniu skundu naudojasi tik kaip papildoma teisine priemone, nors iš esmės nesiekia išspręsti su konstitucinėmis teisėmis ir laisvėmis susijusių klausimų, pareiškėjui gali būti skirta bauda⁵⁷. Latvijoje taip pat nei individualaus skundo pateikimui, nei atstovavimui konstituciniame teisme nėra nustatyta būtinybė naudotis advokato paslaugomis, taip pat netaikomas žyminis mokestis, o tai leidžia net nepasiturinčiam pareiškėjui ginti savo pažeistas teises ir užtikrinama efektyvesnė asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsauga. Latvijos konstitucinis teismas yra išaiškinęs, kad procesinės išlaidos yra kliūtis asmeniui kreiptis į teismą dėl savo pažeistų teisių ir laisvių. Latvijos konstitucijoje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos yra pagrindinė asmens teisė⁵⁸.

Pažymėtina, jog būtent Vokietijoje yra geriausiai išvystytas pradinis skundų atrankos etapas, kuriame svarbią funkciją atlieka teismo sekretoriatas bei trijų teisėjų

⁵⁴ Latvijos Konstitucinio Teismo 2002 lapkričio 26 d. sprendimas byloje Nr. 2002-09-01 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.satv.tiesa.gov.lv/en/cases/?page=29>>.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Vokietijos Federacijos Įstatymo dėl Konstitucinio Teismo 22 straipsnis // [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#22>>.

⁵⁷ Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo tinklalapis [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.bundesverfassungsgericht.de/en/organization/verfassungsbeschwerde.html>>.

⁵⁸ Latvijos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje Nr. 2008-07-01 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą :< http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2008-07-01mf37.html>.

kolegija⁵⁹. Visų pirma, teismo sekretoriatas tikrina skundo formalius reikalavimus t. y. padeda pareiškėjui pašalinti trūkumus arba pateikti papildomą reikalingą informaciją, kad skundas būtų laikomas tinkamu nagrinėti. Kita teismo sekretoriato funkcija yra individualaus konstitucinio skundo pareiškėjų registravimas duomenų bazėje. Kadangi asmenys, besikreipiantys dėl to paties klausimo, arba kitaip piktnaudžiaujantys savo procesinėmis teisėmis, užregistruojami, sumažinamas konstitucinio teismo darbo krūvis bei greičiau nustatomas skundo priimtinum⁶⁰. Kita svarbi institucija yra trijų teisėjų kolegija, kuri sprendžia konstitucinio skundo priimtimumo klausimą turinio atžvilgiu. Šios kolegijos sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas⁶¹.

Vokietijos konstitucinio teismo kompetencija labai plati, kadangi konstitucinis teismas gali pripažinti bendrosios ar specialiosios kompetencijos teismų sprendimus neatitinkančiais Konstitucijos bei panaikinti įstatymų leidžiamosios valdžios priimtus, Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus⁶². Vokietijos konstituciniam teismui pripažinus, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, toks sprendimas turi *erga omnes* galią, o sprendimas, kuriuo konstitucinis teismas panaikina bendrosios ar specialiosios kompetencijos teismo sprendimą iš esmės, turi poveikį tik konkrečiai bylai⁶³. Taigi individualus konstitucinis skundas yra ypatingas pagrindas Vokietijos konstituciniam teismui nagrinėti klausimus dėl konkrečios konstitucinės teisės pažeidimo. Kaip rodo statistika, individualūs konstituciniai skundai, kaip papildoma teisinė priemonė, yra labai dažnas reiškinys Vokietijoje. Vokietijos konstituciniam teismui darbo pradžioje 1951 m. buvo pateikta maždaug 500 konstitucinių skundų per metus. Tačiau dabar šis skaičius išaugo bene dešimt kartų – virš 5000 bylų per metus⁶⁴.

Tuo tarpu Latvijos konstitucinis teismas yra „teisės teismas“ ir netiria faktinių bylos aplinkybių, o aiškinasi, ar bylos tyrimo eigoje taikyta teisės norma neprieštaravo asmens

⁵⁹ MAVCIC A. Human Rights protection with the Help of the individual complaint // European Commission for Democracy through Law, Workshop on the „Functioning of the Constitutional Court of the Republic of Latvia [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:< [http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU\(1997\)015-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU(1997)015-e.asp)>.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.

⁶² KARAKAMISHEVA T. Constitutional Complaint- Procedural and Legal Instrument for Development of the Constitutional Justice. S.A. [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 10d.] Prieiga per internetą: http://www.academia.edu/8372780/Constitutional_Complaint_Procedural_and_Legal_Instrument_for_Development_of_the_Constitutional_Justice_Case_Study_Federal_Republic_of_Germany_Republic_of_Croatia_Republic_of_Slovenia_and_Republic_of_Macedonia_.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo tinklalapis [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 22d.] Prieiga per internetą:< <http://www.bundesverfassungsgericht.de/en/organization/verfassungsbeschwerde.html>>.

teisėms ir laisvėms, įtvirtintoms konstitucijoje⁶⁵. Tai reiškia, jog yra tiriami kiekvienu konkrečiu atveju pritaikyti teisės aktai, kurie galimai pažeidžia asmens konstitucines teises ir laisves⁶⁶. Nuo konstitucinio teismo sprendimo priėmimo dienos, išskyrus tuos atvejus, kai konstitucinis teismas nurodo kitaip, teisės norma, kurią konstitucinis teismas pripažino prieštaraujančia konstitucijai, yra laikoma negaliojančia. Toks sprendimas yra galutinis, neskundžiamas ir įsigalioja nuo jo paskelbimo momento. Konstitucinio teismo sprendimas ir jame numatytų atitinkamų teisinių nuostatų aiškinimas yra privalomas visoms valstybės ir vietos valdžios institucijoms, taip pat teismams⁶⁷.

Apibendrinant tai, kas išanalizuota šiame skyriuje, pasakytina, jog, viena vertus, plataus kreipimosi individualus konstitucinis skundas gali būti vertinamas teigiamai dėl asmenims suteiktų plačių galimybių apginti savo pažeistas konstitucines teises, efektyviai kovoti prieš konstituciją pažeidžiančią viešosios valdžios institucijų savivalę. Tačiau konstituciniam teismui suteikus pernelyg plačius įgaliojimus, iškyla grėsmė, kad jis gali tapti „superkasacine“ institucija, apkrauta papildomu darbo krūviu nagrinėjant ir aiškinant pagrindinius civilinės ar baudžiamosios teisės principus⁶⁸. Negana to, gali pasidaryti itin sudėtinga nustatyti ribą tarp konstitucinio teismo ir kitų teismų jurisdikcijos, o tai lemtų tam tikros įtampos atsiradimą teismų sistemoje.

Tuo tarpu siaurojo kreipimosi individualus konstitucinis skundas, nors ir dažnai mokslininkų vadinamas „imitaciniu“ konstituciniu skundu⁶⁹, tačiau turi tam tikrų pranašumų. Visų pirma, sumažėja tikimybė susidaryti tokiai situacijai, kai sąlygiškai išnyksta riba, skirianti konstitucinio teismo ir aukščiausiojo teismo veiklos sritis, be to, nerizikuojama, kad konstitucinis teismas taps „superkasacine“ institucija. Taip pat konstitucinis teismas apsaugomas nuo didelio skundų antplūdžio. Tačiau, kita vertus, asmens teisė konstituciniu skundu ginti savo teises yra gana ribota⁷⁰, kadangi toks modelis riboja asmens teisių gynybą – juo negalima kvestionuoti individualaus pobūdžio sprendimų, be to, individualaus konstitucinio skundo negalima paduoti dėl konstituciją

⁶⁵ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.

⁶⁶ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą :< // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ PACZENSKY C. The constitutional complaint – avoiding excessive case – load // Council of Europe, Venice Commission, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:<[http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU\(1997\)017-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU(1997)017-e.asp)>.

⁶⁹ PEDEDZE Dz., Consequences within the Constitutional Court of Latvia of the introduction of individual complaints // European Commission for Democracy through Law, 2004 m. [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< /[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-JU\(2004\)030-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-JU(2004)030-e.asp)>.

⁷⁰ ENDZINŠ A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. p. 75.

pažeidžiančio valstybės valdžios neveikimo. Taigi individualus konstitucinis skundas yra efektyvi asmens teisių gynimo priemonė tik tuomet, kai yra tinkamai įdiegta kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje, t. y. pasirinktas tinkamas individualaus konstitucinio skundo modelis.

2. INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS SKUNDAS, KAIP EFEKTYVUS ASMENS TEISIŲ GYNIMO INSTITUTAS

Bendrają prasme žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės yra visos konstitucinės santvarkos pagrindas, suprantamas kaip prioritetinga vertybė⁷¹. Žmogaus teisių reglamentavimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra vienas iš pagrindinių žmogaus teisių garantų Lietuvos teisės sistemoje. Platus pilietinių ir politinių, socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių bei laisvių katalogas bei tiesioginis Konstitucijos taikymas suponuoja tai, kad „Valstybė yra konstituciškai įpareigota teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių gynimą nuo neteisėto kėsimosi ar ribojimo nustatyti pakankamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo priemonės“⁷². Šiame skyriuje yra aptariamas dabartinis asmens teisių gynimo institutas bei individualaus konstitucinio skundo perspektyvos Lietuvoje.

2.1. Riboto kreipimosi į Konstitucinį Teismą modelis

Konstitucijos 102 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucijos 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse reglamentuojama, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai. Konstitucijos 106 straipsnio pirmojoje dalyje numatytas baigtinis sąrašas subjektų, turinčių teisę kreiptis į

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos seimo 2008 m. kovo 13 d. rezoliucijos „Dėl Lietuvos kariuomenės organizavimo principų“ penktosios, šeštosios, aštuntosios pastraipų, Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 620 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos 18 punkto nuostatų, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2008 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2013 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2009 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2014 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 115-4889.

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 3 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, nr. 90-3529, 2006, nr. 137 (atitaisymas).

Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų atitikties Konstitucijai – „teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų aktų turi Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai“⁷³. Konstitucijos 106 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta – „dėl Respublikos Prezidento aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių ir teismai“. Konstitucijos 106 straipsnio trečiojoje dalyje nustatyta – „dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, teismai, taip pat Respublikos Prezidentas“⁷⁴. Remiantis Konstitucija Lietuva yra priskiriama prie ribotą subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą, turinčių valstybių.

Pagal šiandien galiojančią Konstituciją fiziniai ir juridiniai asmenys neturi teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, nors „asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“, o *ubi jus ibi remedium*: įstatymui suteikus teisę, jis turi garantuoti ir priemonę jai apginti⁷⁵. Kita vertus, Lietuvoje yra įtvirtintas asmens netiesioginis konstitucinis skundas, t. y. skundas paduodamas per instituciją, turinčią įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą. Pagal šį modelį⁷⁶ kreiptis į Konstitucinį Teismą ir ginčyti teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali įstatyme aiškiai įvardintas baigtinis sąrašas subjektų. Kaip pastebi, R. Gadliauskas, Lietuvos Vyriausio administracinio teismo teisėjas⁷⁷, asmuo tokioje situacijoje turi dvi išeitis – asmeniškai ar su bendraminčiais kreiptis į subjektus, galinčius kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad keliama problema yra aktuali, pagrįsta ir sprendina, arba pradėti individualią bylą teisme ir joje prašyti kreiptis dėl teisės akto, kuris turėtų būti taikomas toje byloje, teisėtumo patikrinimo. Tokiu keliu buvo einama sumažintų pensijų ir pašalpų, valstybės tarnautojų atlyginimų bylose, taip savo teises ne kartą apgynė pretendentai į nuosavybės teisių atkūrimą bei kiti piliečiai.

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinė teisė kreiptis į teismą reiškia, jog teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997-10-07, Nr. 91-2289.

⁷⁶ KŪRIS E. „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“ 2006-01-26 diskusija. [interaktyvus] [žiūrėta 2017 spalio 19 d.] Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1 >.

⁷⁷ GADLIAUSKAS R. Ką verta žinoti piliečiui, siekiančiam bylinėtis su valstybe? [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 20 d.] Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=54&str=62386> >.

veiksmų⁷⁸. Minėta Konstitucijos nuostata dėl asmens teisės kreiptis į teismą yra absoliuti, tai reiškia, kad negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas. Taigi ar ši, iš teisinės valstybės principo kildinama, teisė nėra dirbtinai suvaržoma/nepagrįstai apsunkinama? Galimybė pasinaudoti individualaus konstitucinio skundo institutu lyg ir turėtų būti suteikta kiekvienam suinteresuotam asmeniui, atitinkančiam teismo ir veiksnio sąlygas ir būtent tai konstitucinę asmens teisių apsaugos sistemą padarytų iki galo teisiškai nuoseklią ir harmoningą⁷⁹.

Konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą nereiškia, jog įstatymų leidėjas procesiniuose įstatymuose negali nustatyti kreipimosi į teismą tvarkos ir tam tikrų formalių reikalavimų, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis. Pats savaimė tokių formalių reikalavimų nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas. Tačiau įstatymų leidėjas, reglamentuodamas kreipimosi į teismą tvarką ir nustatydamas tam tikrus reikalavimus, kuriuos turi atitikti teismui pateikiamas kreipimasis, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad juo būtų nepagrįstai pasunkintas kokios nors asmens konstitucinės teisės ar teisėto intereso, *inter alia* ir asmens teisės į teisminę gynybą, įgyvendinimas ar apskritai jis taptų neįmanomas⁸⁰.

Kaip teigia D. Pūraitė – Andriekienė, „Lietuvoje yra pakankamai plati sistema institucijų, į kurias gali kreiptis asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos⁸¹“. Visose šiose institucijose vienu ar kitu aspektu sprendžiami klausimai, susiję *inter alia* su asmens teisių, taip pat ir konstitucinių teisių bei laisvių apsauga ir gynimu. Taigi asmeniui yra sudaryta galimybė kreiptis į Konstitucinį Teismą, tačiau netiesiogiai, nors pats Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs⁸², kad nepaisant to, jog Konstitucijoje yra atskiri skirsniai „Teismas“ ir „Konstitucinis Teismas“, tai nepaneigia Konstitucinio Teismo buvimo teismų sistemos dalimi, o priešingai – pabrėžia ypatingą statusą šioje sistemoje. Vadinasi, Konstitucijoje įtvirtinta asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės

⁷⁸ Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993–2016 Asmens konstitucinis statusas [interaktyvus] [žiūrėta 2017 spalio 20d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/05/2014-2016-2-skyrius.pdf>>.

⁷⁹ JURČYS P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Teisės žinios*, 2005, nr. 4(12), p. 4.

⁸⁰ ABRAMAVIČIUS A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija* 2009 Nr. 3(117), p. 21–40.

⁸¹ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, t. 96, 2015, p. 206.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo "Konstitucinis teismas - teisminė institucija" ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006-06-10, Nr. 65-2400.

pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą turėtų būti suprantama plačiuoju požiūriu, kuomet Konstitucinis Teismas yra teismų sistemos dalis.

Jau dešimtmetį Lietuvos teisinėje bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje yra gana dažnai svarstomas individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo būtinybė, jo privalumai bei trūkumai. Įdomu pastebėti, jog naujienu agentūros ELTA užsakymu 2017 m. rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanijos „Baltijos tyrimai“ atliktos apklausos duomenimis⁸³, gyventojai labiausiai nepasitiki Seimu (nepasitiki 69 proc.), Vyriausybe (58 proc.), teismais (51 proc.). Tačiau net 61 procentas gyventojų pasitiki Konstituciniu Teismu. Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos visuomenės ir atskirų tikslinių grupių apklausos duomenimis⁸⁴, 33,2 proc. apklaustųjų pritarė, kad būtų įvestas individualus kreipimasis į Konstitucinį Teismą, o 25,5 proc. nepritarė. Taigi, natūralu, jog visuomenės nuomonė individualaus konstitucinio skundo įvedimo klausimu yra palanki, kadangi visos institucijos, pagal dabar galiojančius įstatymus, galinčios kreiptis į konstitucinį teismą dėl asmens teisių ir laisvių pažeidimų didžiąjai visuomenės daliai kelia nepasitikėjimą. Visi šie skaičiai rodo, jog visuomenė gana palankiai žiūri į šią naujovę, vertina reikalingumą, tačiau teisiškai įtvirtintos galimybės pasinaudoti šiuo institutu vis dar neturi.

2.2. Pagrindiniai individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo tikslingumo argumentai

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas darbą pradėjo 1993 m., taigi, kas pasikeitė per beveik 25 Konstitucinio Teismo veiklos metus, kad dabar iškilo būtinybė įtvirtinti asmens teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą? Ar dabartinis konstitucinės kontrolės modelis nėra pakankamai veiksmingas, ar nepakanka šiandien Lietuvos teisės sistemoje esančių asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos priemonių?

Pasak L. Beliūnienės⁸⁵, į Lietuvos teisinę sistemą įvesti individualaus konstitucinio skundo institutą tikslinga dėl dviejų priežasčių: 1) netiesioginio asmens teisių gynimo Konstituciniame Teisme nepakankamumo; bei 2) poreikio ginti tam tikras asmens konstitucines teises.

⁸³ Baltijos tyrimai [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.baltic-surveys.lt/naujienos>>.

⁸⁴ Factus viešosios nuomonės ir rinkos tyrimai [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.factus.lt/puslapis/atlikti-darbai>. 54>.

⁸⁵ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p.77-95.

Netiesioginio asmens teisių gynimo Konstituciniame Teisme nepakankamumas, siekiant užtikrinti veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą, yra vienas pagrindinių tikslingumo argumentų. Šis argumentas, visų pirma, yra grindžiamas atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintą ribotą subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, sąrašą. Maža to, kaip pastebi, D. Pūraitė – Andrikienė⁸⁶, netgi esant tokiam siauram teisės aktų konstitucingumo kontrolę galinčių inicijuoti subjektų ratui, šie subjektai papildomai diferencijuojami daliai jo jurisdikcijai priklausančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo.

Remiantis Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtimumo praktikos apžvalga⁸⁷, 1993–2015 m. Konstituciniam Teismui pateikti 1 107 kreipimaisi, iš jų 1 045 prašymai ištirti teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, 16 kreipimūsi dėl išvados ir 46 prašymai išaiškinti Konstitucinio Teismo aktus. Dažniausiai į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai, pateikę 837 prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams (Seimo narių grupės pateikė 187 tokius prašymus, Seimas – 16, Vyriausybė ir Prezidentas – dar po keletą). Didesniąją dalį kreipimūsi – 10 iš 16 – Konstituciniam Teismui pateikė Prezidentas. Su prašymais išaiškinti anksčiau priimtų Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas kreipėsi įvairūs Konstitucinio Teismo įstatyme⁸⁸ nurodyti subjektai, tarp jų – Prezidentas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, teisingumo ministras, tačiau dažniausiai – byloje dalyvavusių asmenų atstovai Seimo nariai.

Individualūs asmenys ar jų grupės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą negali, tačiau gindami savo pažeistas teises ir laisves bendrosios kompetencijos ar administraciniame teisme jie turi teisę prašyti bylą nagrinėjantį teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl toje byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymui. Statistiškai būtent teismai pateikia daugiausia prašymų Konstituciniam Teismui⁸⁹. Kaip pastebi D. Pūraitė – Andrikienė⁹⁰, teismų pateikiamų prašymų unikalumas pasireiškia teismams taikomu apribojimu inicijuoti teisės aktų konstitucingumo kontrolę neatsietai nuo nagrinėjimo ginčo, t.y. jie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik su prašymu ištirti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja

⁸⁶ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ D. „Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška“
Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė* (01 S) Vilnius, 2017. p. 269-276.

⁸⁷ Konstituciniam teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtimumo praktikos apžvalga
[interaktyvu][žiūrėta:2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtimumo-apzvalga.pdf>>.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁸⁹ Konstituciniam teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtimumo praktikos apžvalga
[internaktyvu][žiūrėta 2017 m. spalio 15d.] Prieiga per internetą:< <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtimumo-apzvalga.pdf>>.

⁹⁰ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ D. „Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška“
Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, teisė* (01 S) Vilnius, 2017. p. 251-296.

teisės aktas, kurį besikreipiantis teismas turėtų taikyti jo nagrinėjamoje civilinėje, baudžiamojoje ar administracinėje byloje. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs⁹¹, kad teismų kreipimaisi į Konstitucinį Teismą yra ypatingi, todėl, kad teismai, suabejoję teisės akto atitiktimi Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą. Ko gero, būtent dėl šios priežasties, Lietuvoje netiesioginis asmens teisių gynimas Konstituciniame Teisme per bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų teisėjus yra gana dažnas reiškinys.

Nors Lietuvoje nemažai naudojamas netiesioginis asmens teisių gynimas Konstituciniame Teisme per bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų teisėjus, kurie, suabejoję konkrečioje byloje taikytino teisinio reguliavimo atitiktimi Konstitucijai, kreipiasi į Konstitucinį Teismą šio netiesioginio asmens teisių gynimo Konstituciniame Teisme papildymas reikalingas dėl tokio netiesioginio kreipimosi nepakankamumo. Remiantis Europos Tarybos komisija „Demokratija per teisę“⁹² netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas nėra pakankama priemonė užtikrinant konstitucines žmogaus teises, nes tokio mechanizmo efektyvumas per daug priklauso nuo šių tarpinių institucijų gebėjimo ir geranoriškumo identifikuoti potencialiai antikonstitucinius teisės aktus ir kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas. Todėl, pasak Venecijos komisijos, toks netiesioginis kreipimasis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją. Konstitucinio skundo įtvirtinimas ir jo veikimas traktuojamas kaip bendros žmogaus teisių padėties valstybėje pagerinimas. Tokią nuostatą pagrindžia ir Teisės ir teisėtvarkos komitetas savo išvadoje dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvoje, pabrėždamas, jog⁹³:

- 1) ordinariniai teismai gali būti dirbtinai skatinami atsisakyti savo abejonių dėl byloje taikytino teisinio reguliavimo konstitucingumo;
- 2) bylos šalių pateiktus prašymus kreiptis į Konstitucinį Teismą teismai gali nepagrįstai griežtai pripažinti nepakankamais įstatymo neatitikimo Konstitucijai problemai iškelti;

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*, 2007 m. spalio 29 d. Nr. 111-4549.

⁹² European Commission for Democracy Through Law Report on Constitutional Amendment Strasbourg, 19 January 2010 Study no. 469 / 2008 [interaktyvu] [žiūrėta: 2017 m. spalio 5d.] Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)001-e)>.

⁹³ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-431 2017-05-24 Nr. 102. p. 17. [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1a96d1a040811e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=sq110wggg>>.

- 3) teismai gali nepakankamai argumentuoti byloje kilusią teisinio reguliavimo konstitucingumo abejonę ir todėl Konstitucinis Teismas atsisakys tirti jų keliamą konstitucingumo klausimą.

Kitas individualaus konstitucinio skundo įvedimo Lietuvoje tikslingumo argumentas yra poreikis ginti tam tikras asmens konstitucines teises. Įdomu pastebėti tai, kad Lietuvos Aukščiausias Teismas yra paskelbęs sąrašą klausimų⁹⁴, kuriais nuo pat 1993 metų yra kreipęsis į Konstitucinį Teismą. Aptariamą sąrašą sudaro 15 klausimų. Klausimai labai įvairūs, tačiau aktualūs visuomenei ar jos grupei, paliečiantys asmens konstitucines teises – fizinio asmens bankrotas, senaties terminai, nuosavybės teisių atkūrimas, genocidas, gyvenamos patalpos, turtas, viešas kūrinių naudojimas. 13 kreipimūsi yra išnagrinėta. Svarbu pažymėti tai, jog iš 13 kreipimūsi, trijuose buvo pripažinta, kad tam tikra nuostata yra prieštaraujanti Konstitucijai.

Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika bei Lietuvoje sprendžiamų bylų apžvalgomis⁹⁵, procesinės teisės ir jų garantijos, asmenų lygiateisiškumas, nuosavybės ir socialinės teisės, yra dažniausias pagrindas, kuriuo remiantis yra ginčijami teismų sprendimai. Tokia situacija pagrindžia išvadą, jog asmens konstitucinio skundo priemone ne tik gali būti papildytas per individualią bylą nagrinėjamą teismą atliekamas asmens teisių gynimas, bet ir galėtų būti įgyvendinamas konkrečių konstitucinių žmogaus teisių gynimo poreikis.

Konstitucijoje yra įtvirtintos vadinamosios svarbiausios asmens teisės ir laisvės – teisė į gyvybę, teisė į laisvės neliečiamybę, saviraiškos laisvė, teisė į informaciją, minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė, tačiau tai nėra ir negali būti pagrindas sumenkinti kitas asmens teises ir laisves. Konstitucinės žmogaus teisės ir laisvės turi būti interpretuojamos atsižvelgiant į doktrininį žmogaus teisių principą – žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines⁹⁶. Pats žmogaus teisių institutas Konstitucijoje neapsiriboja tik tiesiogiai įvardytomis nuostatomis. Žmogaus teisės suprantamos kaip prigimtines, būtent todėl net aukščiausią teisinę galią turinčiame įstatyme nėra įtvirtintas baigtinis šių teisių sąrašas. Asmuo turi labai platų ratą teisių, kurios gali būti pažeidžiamos. Svarbu pažymėti, jog tai, kad viena ar kita teisė nėra tiesiogiai įtvirtinta Konstitucijoje, nėra pagrindas neigti tokios teisės konstitucinį pagrįstumą⁹⁷. Taigi, asmens teisė kreiptis į teismą yra viena

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kreipimaisi į Konstitucinį Teismą [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/kreipimaisi-i-konstitucini-teisma.html>>.

⁹⁵ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p. 93.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Nr.

pagrindinių žmogaus teisių gynėbos garantijų, tačiau šios teisės įgyvendinimą lemia paties asmens suvokimas, kad jo teisės ar laisvės pažeidžiamos. Niekas negali kliudyti asmeniui kreiptis į teismą. Kreipimasis į teismą yra subjektyvi procesinė Konstitucijos garantuota asmens teisė⁹⁸.

Kreipimaisi į Konstitucinį Teismą turi tiesioginę reikšmingą įtaką teisės sistemos būklei, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimui, visai konstitucinės teisės raidai⁹⁹. Taigi, individualus konstitucinis skundas yra papildoma asmens teisių apsaugos priemonė, kurios egzistavimas nepaneigia kitų žmogaus teisių apsaugos galimybių, t. y. individualus konstitucinio skundo mechanizmas yra pasitelkiamas, kai neįmanoma užkirsti kelio žmogaus teisių pažeidimui bendrosiomis teisių apsaugos priemonėmis. Vadinasi pagrindinis asmens teisių ir laisvių gynėjas išlieka ordinariniai teismai. Kaip pastebi L. Beliūnienė¹⁰⁰, Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinus asmens konstitucinio skundo institutą, būtų pasiekta veiksmingesnė bei visapusiškesnė asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsauga. Visų pirma, įtvirtinus dar vieną konstitucingumo kvestionavimo galimybę Konstitucinis Teismas galės pripažinti asmens konstitucinių teisių pažeidimą. Visų antra, atsiras reali galimybė atkurti pažeistas konstitucines teises ir laisves. Visa tai sudaro prielaidas veiksmingai žmogaus teisių apsaugai nuo neteisėtų valstybės valdžios institucijų aktų.

2.3. Probleminiai individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvoje aspektai

Šiais laikais pagarba žmogaus teisėms yra kiekvienos demokratinės teisinės valstybės pagrindas. 1789 m. Prancūzijoje priimta Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija¹⁰¹, 1948 m. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1953 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Konvencija), įtvirtinusi pirmąją individualios peticijos

2/98 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta385/content>>.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta398/content>>.

⁹⁹ Konstituciniam Teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtumo praktikos apžvalga [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtumo-apzvalga.pdf>>.

¹⁰⁰ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p. 10.

¹⁰¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006-06-17, Nr. 68-2497 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>>.

teisės sistema, kuri iki šiol vadinama efektyviausia žmogaus teisių gynimo sistema bei numatytas EŽTT, nagrinėjantis valstybių ir piliečių skundus dėl žmogaus teisių pažeidimų – visa tai yra ilgo proceso, besitęsusio visą XX amžių, rezultatas, dėl kurio žmogaus teisės, priklausančios be išimties ir vienodai kiekvienam žmogui, dabar suvokiamos kaip savaime suprantamas dalykas.

Europoje pastebimas vis didėjantis jautrumas žmogaus teisėms. Šį reiškinį, be abejo, skatina ir galimybė kreiptis į EŽTT ir šio teismo jurisprudencija. EŽTT, kontroliuojantis, kaip yra gerbiamos 800 milijonų europiečių žmogaus teisės 47–iose Europos Tarybos šalyse, kurios ratifikavo Konvenciją, yra svarbiausia institucija, ginanti žmogaus teises.

Remiantis EŽTT 2016 metų statistika¹⁰², daugiausiai kreipiasi Ukraina, Turkija, Vengrija, Rusija, Rumunija – šių penkių valstybių piliečių skundai sudaro beveik 70 procentų kreipimūsi. Lietuvos situacija nėra tokia palyginti prasta, statistika gana stabili – Lietuva EŽTT pateikia apie 300 peticijų, ir yra 27 iš 48 valstybių. Tačiau, lyginant peticijų skaičių 10 000 gyventojų, mūsų rodikliai beveik 3 kartus viršija bendrąjį visų valstybių kreipimūsi skaičių – pavyzdžiui 2016 m. viso buvo gauta 53493, o 10000 gyventojų teko 0,64 peticijos, Lietuvoje 1,41. Esame 15 vietoje pagal dažniausiai paduodamus skundus. Tokie skaičiai rodo, jog, nors ir palyginti nedidelė, mūsų valstybė EŽTT pateikia pakankamą kiekį skundų, kurie leidžia daryti išvadą, jog Lietuvoje asmenys mano, jog jų teisės yra gana dažnai pažeidžiamos valstybės institucijų, nors Lietuvos įstatymai iš principo atitinka Konvencijos nuostatas, aišku, esant tam tikroms išimtimis, problemiškesniais sritimi lieka valstybės pareigūnų ir tarnautojų veiksmai, susiję su žmogaus teisių garantijomis¹⁰³.

2.3.1. Individualaus konstitucinio skundo santykis su Europos žmogaus teisių konvencijos numatoma peticija

Dar 1995 metais Lietuva ratifikavo Konvenciją. Konvencijoje garantuotos teisės ir jas aiškinantys teismo sprendimai turėjo ir tebeturi didelę įtaką Lietuvos teisės sistemai. Pasak D. Jočienės, „Konvencija, kaip ir kitos tarptautinės sutartys, reikalauja tam tikro

¹⁰² Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme pateikiama Vyriausybei perduotų bylų statistika pagal proceso Europos Žmogaus Teisių Teisme stadijas [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://rv-atstovas-ezt.lt/page/vyriausybei-perduotu-byly-statistika-pagal-proceso-ezt-stadijas>>.

¹⁰³ JOČIENĖ D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*, 2007. Nr. 7(97).

rezultato, užtikrinančio, kad valstybių vidaus teisė bei patirtis atitiktų iš Konvencijos kylančias pareigas, tačiau palieka valstybėms laisvę rinktis, kokiais būdais ar metodais jos tai įgyvendins¹⁰⁴. Viena vertus, EŽTT, gerbdamas valstybių suvereniteto idėją, leidžia valstybei narei spręsti, kokia teisinės gynybos priemonė yra veiksmingiausia, tačiau tas pats EŽTT savo jurisprudencijoje taip pat yra išskyręs eilę reikalavimų – „teisė garantuojama kiekvienam, kuris patenka į tos šalies jurisdikciją“, „vidaus teisinės gynybos priemonė turi turėti pakankamai galių ir procesinių garantijų, kad galėtų atstatyti pažeistas teises, tačiau nebūtinai turi būti teisminė“, „teisė garantuojama net ir tais atvejais, kuomet Konvencijos pažeidimus padaro asmenys, eidami savo oficialias pareigas“, kuriais remiantis analizuojamas vidaus teisinės gynybos priemonės turinys ir vertinama, ar asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijoje įtvirtintu teisių ir laisvių pažeidimu, nacionalinėje teisėje suteikta teisinės gynybos priemonė yra veiksminga, tiek teisėje, tiek ir praktikoje¹⁰⁵, t. y. teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę turi būti įtvirtinta įstatymuose bei turi būti suteikta reali galimybė pasinaudoti šia priemone praktikoje.

Konvencija skelbia, jog pagrindinės asmens teisės ir laisvės yra teisingumo bei taikos pasaulyje pagrindas, todėl jos turi būti visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos, saugomos ir plėtojamos. Remiantis Konvencijos pirmuoju straipsniu, šalys kiekvienam, jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui, garantuoja Konvencijoje apibrėžtas teises bei laisves. Toks priežiūros mechanizmo subsidiarumas reiškia, jog teisės ir laisvės visų pirma turi būti užtikrinamos nacionaliniu lygmeniu ir įgyvendinamos nacionalinių institucijų, ir tik tais atvejais, kai tokia apsauga nėra pakankama, asmeniui turi būti sudaryta galimybė pasinaudoti efektyviu tarptautiniu žmogaus teisiu mechanizmu.

Konvencijos 13 straipsnis yra tarsi papildymas pirmajam: „Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės institucija nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas”¹⁰⁶.

Šio straipsnio tikslas yra garantuoti, kad asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimu, bus suteiktos teisinės gynybos priemonės nacionaliniu lygmeniu, prieš pradėdant procesą tarptautiniu lygmeniu, t. y. prieš kreipiantis į EŽTT. Tokiu būdu yra garantuojama teisine gynyba asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimu, nacionaliniu lygiu, bei užtikrinamas tinkamas ir veiksmingas

¹⁰⁴ JOČIENĖ D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. p. 51.

¹⁰⁵ M. and R. Andersson . Sweden, App. No. 11960/86, 20 January 1992; [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: < www.wchr.coe.int>.

¹⁰⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

EŽTT darbas¹⁰⁷ – sumažėjęs darbo krūvis, išsamus bylų nagrinėjimas nacionaliniu lygmeniu palengvintų EŽTT tolimesnį bylų nagrinėjimą.

Galimybė asmeniui tiesiogiai „susipažinti“ su konstitucinės justicijos įstaiga yra veiksminga priemonė, siekiant išvengti EŽTT perpildymo¹⁰⁸. EŽTT pateikti statistiniai duomenys rodo, kad šalyse, kuriose egzistuoja konstitucinis skundų nagrinėjimo mechanizmas, EŽTT pateiktų skundų skaičius yra mažesnis nei kitų, kuriose nėra tokio mechanizmo. Reikia pažymėti, kad EŽTT jurisprudencija laikosi pozicijos, kad atskiras konstitucinis skundas yra veiksminga vidaus teisinė gynimo priemonė, kuri turi būti išnaudota, kol asmuo gali kreiptis į EŽTT. Taigi, viena vertus, šalyje įvedus individualaus konstitucinio skundo institutą, EŽTT darbo krūvis tikrai sumažinamas, tačiau, kita vertus, kreipimasis į Konstitucinį Teismą atitolinta teisė kreiptis į EŽTT, kadangi į šį teismą galima kreiptis tik išnaudojus visas vidaus gynbos priemones.

EŽTT darbo krūvio mažinimas yra vienas iš pagrindinių Europos Tarybos siekių, o šiam tikslui pasiekti 2010 m. buvo priimtas Konvencijos protokolas Nr. 14. Šiuo protokolu sugriežtinta bylų priėmimo nagrinėjimui tvarka, siekiant, jog valstybės Konvencijos dalyvės asmenims, kurie skundžiasi Konvencijos teisių ir laisvių pažeidimais, garantuotų kuo veiksmingesnę teisinę gynybą nacionaliniu lygiu. Europos Taryba, priimdama 14 protokolą, buvo suinteresuota, kad atsiradusias teisines problemas šalys kuo aktyviau spręstų savo valstybėse. Viena iš tokių galimybių – individualaus konstitucinio skundo, kaip konstitucinių teisių gynbos priemonės, įtvirtinimas teisinėje sistemoje. Būtent veiksmingos teisinės gynbos priemonių kontekste turi būti nagrinėjamas bei aiškinamas ir individualaus konstitucinio skundo institutas, galimybės jį įtvirtinti Lietuvoje.

Atsižvelgiant į pagrindinius aspektus, remiantis dabartine situacija ir Europos Sąjungos idėjomis, valstybės valdžia negali nepagrįstai trukdyti asmenims naudotis veiksmingomis vidaus gynbos priemonėmis nei savo veikimu, nei neveikimu¹⁰⁹. Vadinas, valstybė turi pareigą suteikti asmeniui efektyvią asmens teisių gynimo priemonę, kuri užtikrina realią pasinaudojimo galimybę bei garantuoja asmens skundą

¹⁰⁷ Ministrų komiteto Rekomendacijos Nr. (2004)6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. spalio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MK_rekomendacija_del_vidaus_gynybos_priemoniu.pdf>.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2016 m. birželio 28 d. sprendime paminėjo, kad individualus konstitucinis skundas tose valstybėse, kuriose jis egzistuoja, gali būti laikomas efektyvia žmogaus teisių teisinės gynbos priemone (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 3 d. nutarimas byloje Hasan Uzun prieš Turkiją, peticijos Nr. 10755/13; Didžiosios kolegijos 2014 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Vučkovič ir kiti prieš Serbiją, peticijų Nr. 17153/11, 17157/11 ir kt.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 24 d.]. Sprendimo prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1620/content>>.

¹⁰⁹ Keenan v. United Kingdom, App. No. 27229/95, 3 April 2001, §123; [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą: <www.wchr.coe.int>.

nagrinėjančios institucijos priimto sprendimo vykdymą. Kaip pažymi D. Spielmann – EŽTT pirmininkas „Valstybės turi garantuoti asmenims tiek Konvencijoje suteiktas teises, tiek ir Konstitucijoje įtvirtintas praktiškai ir veiksmingai, o ne palikti tik teorinę iliuziją“¹¹⁰. Todėl svarbu apžvelgti Lietuvos teisinę situaciją efektyvaus asmens teisių užtikrinimo atžvilgiu.

2.3.2. Individualaus konstitucinio skundo teisinė reforma

Svarbu pažymėti, kad individualaus konstitucinio skundo priėmimas reikalautų tam tikros teisinės reformos, kuriai būtinos tiek finansinės sąnaudos, tiek ir intelektiniai resursai¹¹¹. Kaip pastebi Lietuvos teisės institutas¹¹², bet kuri sistema pradėdama veikti tam tikrą laiko tarpą yra ne visiškai efektyvi bei turi pašalinį poveikį. Šiuo atveju nuostoliai gali būti susiję su žmogaus teisių gynyba, o atlikus minėtos reformos reikiamus skaičiavimus – tiek finansinius, tiek žmogiškųjų išteklių – gali paaiškėti, kad rengiama reforma yra neįmanoma arba neracionali.

Tačiau, kita vertus, sutiktina su A. Abramavičiaus nuomone, jog teisingumo vykdymas, kaip konstitucinė vertybė negali būti matuojamas ir vertinamas pagal siekiant šio tikslo atsiradusių sąnaudų dydį, kadangi pagrindinis tikslas yra teisingumo vykdymas.¹¹³ Taip pat svarbu pažymėti, jog dažnai pabrėžiama santykinai nedidelė (iki 5%) patenkinamų skundų dalis valstybėse nėra pagrindas laikyti šį institutą neefektyviu, kadangi vis dėl to yra apginamos tam tikrų asmenų konstitucinės teisės, kurios, jei asmeniui nebūtų galima tiesiogiai kreiptis į Konstitucinę Teismą, matyt, taip ir liktų neapgintos.

Atsiradus galimybei kiekvienam asmeniui tiesiogiai kreiptis į Konstitucinę Teismą, šis teismas galėtų būti „priartintas“ prie žmonių, jų problemų, kadangi Konstitucinę Teismą pasiektų daugiau svarbių bylų. Kita vertus, atsiradus galimybei kiekvienam asmeniui tiesiogiai kreiptis į Konstitucinę Teismą, gerokai padaugėtų kreipimūsi ir Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų. Dėl šios priežasties gali nukentėti Konstitucinio Teismo sprendimų kokybė, užtrukti kitų kreipimūsi (gaunamų iš teismų, Seimo,

¹¹⁰ The best practices of individual complaint to the Constitutional Courts in Europe Palais de l'Europe (room 5) Strasbourg 7 July 2014[interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą:<http://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20140707_Spielmann_ENG.pdf>.

¹¹¹ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹¹² Išvada dėl Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos projekto (XP-2310) [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 2d.] Prieiga per internetą <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=18846>>.

¹¹³ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11 (101). p. 16-18.

Respublikos Prezidento, Vyriausybės) nagrinėjimas. Kaip pastebi Lietuvos teisės institutas¹¹⁴, visų pirma, įvedus individualų konstitucinį skundą gali būti nenuspėjamai prailgintas bylinėjimasis. Konstitucinis Teismas per metus išnagrinėja 15– 20 skundų, taigi preliminariais aritmetiniais skaičiavimais reikėtų priimti apie 200 teisėjų, jei norėtume, kad per metus Konstituciniam Teismui gavus mažiausiai 500 skundų, jie būtų išspręsti per 3 metus. O jei Konstitucinis Teismas gaus prognozuojamus 2000– 7000 skundų – už mus bylos nagrinėjimą pratęs mūsų proanūkiai. Toks ilgas procesas gali sudaryti prielaidas mažėti pasitikėjimui Konstituciniu Teismu ir apskritai konstituciniu teisingumu, kas nepateisina Konstitucinio Teismo „priartinimo“ prie žmonių.

Kaip pažymi A. Abramavičius, Konstitucinis Teismas turi daug didesnę visuomenės pasitikėjimą, lyginant su kitais Lietuvos teisminiais organais¹¹⁵. Įvedus atskirą konstitucinio skundų nagrinėjimo instituciją, kyla pavojus neatitikti žmonių lūkesčių, o tai pakenktų Konstitucinio Teismo populiarumui visuomenėje. Kaip teigia asmens konstitucinio skundo priešininkai, mažai tikėtina, kad įvedus individualų konstitucinį skundą asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsauga pagerės, taps veiksmingesnė. Priešingai, bus tik vilkinamas teismų, viešojo administravimo institucijų sprendimų įgyvendinimas, didės su teisingumo vykdymu susijusios sąnaudos.

Sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilema yra gana dažnas reiškinys, su kuriuo susiduria šalys turinčios arba planuojančios įdiegti individualaus konstitucinio skundo naujovę savo teisinėje sistemoje. Manoma, jog būtent ši dilema yra vienas iš pagrindinių argumentų, dėl kurio Lietuvoje vis dar delsiama įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą.

Kalbant apie individualų konstitucinį skundą pasaulyje, pastebima¹¹⁶, jog šiuo metu valstybėse yra susiklosčiusi, tokia situacija, kai arba yra rimtai svarstoma individualaus konstitucinio skundo instituto įvedimo galimybė, arba dėl per didelio darbo krūvio problemos svarstomi būdai, kaip suvaldyti tokią individualaus kreipimosi galimybę, valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms tokie įgaliojimai suteikti. Šios dilemos esmė yra tai, jog individualių konstitucinių skundų pateikimo teisė suteikia individams galimybę apginti savo pažeistas teises, tačiau per didelis skundų srautas gali pakenkti sklandžiai funkcionuoti konstitucinės justicijos institucijai.

¹¹⁴ Išvada dėl Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos projekto (XP-2310) [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 2d.] Prieiga per internetą <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=18846>>.

¹¹⁵ Ten pat.

¹¹⁶ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas". *Teisė*, t. 96, 2015. p. 202.

Siekiant išvengti teismo perkrovimo darbu, Venecijos komisija¹¹⁷ išskiria dvi būtinybes. Visų pirma, organizaciniai pokyčiai, kurie yra suprantami kaip teismo darbo, struktūros organizavimas, atsižvelgiant į galimai didėjantį krūvį – pirminis/antrinis tikrinimas, ribotos sudėties teisėjų kolegijos sprendimas ir panašiai. Taip pat manoma, jog tikslinga teisėjams paskirti kvalifikuotus asistentus, kurių skaičius nustatomas atsižvelgiant į teismo darbo krūvį. Šių asistentų pagrindinė funkcija būtų išankstinė individualaus konstitucinio skundo patikra, siekiant pašalinti akivaizdžiai nepriimtinius skundus bei patariamasis sprendimas dėl skundo sėkmingumo. Taip pat teisėjų kolegijų klausimas, teigiant, jog sprendimą dėl individualaus konstitucinio skundo gali priimti 3 teisėjų kolegija. Tokiu atveju, galima pasiekti maksimaliai efektyvų skundų nagrinėjimą laiko atžvilgiu, kadangi vienu metu gali būti išnagrinėjama trigubai daugiau skundų.

Kitas svarbus klausimas yra individualaus konstitucinio skundo atranka¹¹⁸. Prieš pateikiant tokį skundą, jis turi būti vertinamas/praeiti tam tikrus filtrus, kuomet prašymai, kurie laikomi nesaugiais arba „akivaizdžiai“ nesėkmingais, būtų iškart atmetami ir nepasiektų konstitucinio teismo. Visi filtrai skirti konstitucinio teismo darbo apkrovos mažinimui, o pagrindinė siekiamybė įvedant papildomus filtrus yra tai jog konstituciniams teismams turi būti suteikta priemonė užkirsti kelią netikslingiems, piktnaudžiaujantiems arba pasikartojantiems skundams, kuriuose nenagrinėjami konstitucingumo požiūriu svarbūs klausimai, arba klausimai nesusiję su visuomenės interesais.

Yra teigiama¹¹⁹, kad individualus konstitucinis skundas, kaip asmens konstitucinių teisių apsaugos instrumentas, neturi alternatyvos, kadangi konstitucinio skundo ypatumas yra tai, jog jis yra skirtas konstitucinės justicijos institucijai, o tai nulemia platesnę jo reikšmę. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus deklaruoti tarpusavyje susijusių įstatymų neatitikimą bei priimti sprendimus su erga omnes poveikiu. Dėl šios priežasties kiekvieno konstitucinio skundo reikšmė neapsiriboja asmens interesų apsauga – konkrečios asmens teisės gynimu.

E. Masnevaitės ir E. Normanto teigimu¹²⁰, neįmanoma riboti konstitucinio skundo tikslo tik individualaus intereso apsauga, nes pirmiausia šis institutas saugo viešąjį

¹¹⁷ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Preliminary draft study on individual access to constitutional justice [interaktyvus]. 2010 m. gegužės 26 d. [žiūrėta 2017 m. spalio 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU%282010%29004-e.aspx>>.

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, 2015, t. 96, p. 202.

¹²⁰ MASNEVAITĖ E. IR NORMANTAS E. European models of constitutional complaint and their sociolegal perspectives in Lithuania. *Socialiniai mokslai*. 2005, Nr. 3(49).

interesą ir net visą konstitucinę tvarką. Tiesioginis kreipimasis į Konstitucinį teismą yra subsidiaraus pobūdžio ir padeda vengti socialinių konfliktų ar sureguliuoti jų pabaigą: suteikiant konstitucinio skundo teisę, visuomenė integruojama, atsižvelgiant į vertybes, įtvirtintas konstitucijoje. Teigiama, kad asmens konstitucinio skundo paskirtis – apsaugoti individualias subjektines konstitucijos garantuojamas teises ir kartu užtikrinti objektyvią iš konstitucijos kylančią teisinę tvarką.

Suteikiant individams teisę tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją visuomenė „integruojama“ į nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizavimą. Šiame kontekste itin atsiskleidžia konstitucinio skundo ne vien kaip žmogaus teisių apsaugos, bet ir kaip konstitucionalizmo plėtros instrumento prasmė. Be to, kalbant apie konstitucinio skundo poveikį pačiai konstitucinės justicijos institucijai, reikėtų pažymėti, kad mokslinėje literatūroje¹²¹ dažnai teigiama, kad tais atvejais, kai fiziniai asmenys yra pripažinti asmenimis, turinčiais teisę pateikti peticijas Konstituciniam Teismui, konstitucinė priežiūra tampa efektyvesnė. Manytina, kad konstituciniai skundai sustiprina bendrą Konstitucijos laikymąsi ir konstitucionalizmo idėją, tačiau pagrindinis konstitucinio skundo tikslas išlieka asmens statusas ir pareiškėjo pagrindinių teisių gynimas.

Individualus konstitucinis skundas ne tik saugo individualius bei viešuosius interesus, tačiau taip pat užtikrina konstitucinės teisinės valstybės principo įgyvendinimą – teisės viešpatavimą, valdžios laisvės ribojimą, bei veikimą remiantis ir paklūstant teisei. Konstitucinės teisminės kontrolės mechanizmas be individualaus konstitucinio skundo instituto yra nevisavertis, nes visa apimtimi negali įgyvendinti pagrindinės savo funkcijos – užtikrinti konstitucijos viršenybės. Kartais netgi tvirtinama¹²², kad konstitucinės justicijos institucijų prieinamumas yra vienas iš esminių jų efektyvumą nulemiančių veiksnių. Dėl šių priežasčių Europos valstybėse konstitucinis skundas kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusi priemonė¹²³. Individualaus konstitucinio skundo institutas ne tik sudaro sąlygas individams ginti savo teises ir laisves, bet ir padeda įgyvendinti tokius konstitucinius principus, kaip antai konstitucijos viršenybė ir valdžių padalijimas, ir įtraukia individus į valstybės valdymo procesus. Tačiau, tik aktyvi

¹²¹ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014, p.162.

¹²² PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė* 2015 96, p. 201.

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 28 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimo nuostatos išaiškinimo.“ [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 21 d.] Prieiga per internetą:<<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1620/content>>

konstitucinio teismo pozicija užtikrina realų, o ne deklaratyvų konstitucijos viršenybės principo įgyvendinimą – tik tada, kai konstitucinio skundo institutas funkcionuoja realiai, t. y. tik tada, kai valstybės konstitucinės priežiūros institucija yra pajėgi užtikrinti asmens teisės į konstitucinį skundą realizavimą.

Teigiama, kad „nesuteikus asmeniui teisės naudotis konstitucine justicija, nebus įmanoma užtikrinti konstitucinės priežiūros integralumo ir veiksmingumo“¹²⁴. Sisteminei konstitucinės kontrolės prigimtis, santykis tarp visų konstitucinių institutų užtikrinant Konstitucijos viršenybę, įgyvendinant konstitucinio teismo sprendimus, reikalauja tolesnio stiprinimo. Pripažinus fizinius asmenis subjektais, galinčiais kreiptis į konstitucinį teismą, konstitucinė priežiūra tampa veiksmingesnė, stiprinama konstitucinės justicijos pozicija.

2.3.3. Individualus konstitucinis skundas kaip politinis sprendimas

Prancūzijos konstitucionierius Louisas Favoreu, aptaręs galimybę įvardyti atskirą konstitucinį skundą Prancūzijoje, rašė, kad suteikiant šią teisę asmenys susilpnintų Parlamento savarankiškumą. Suteikiant asmeninę prieigą prie konstitucinio teismo bus pakeista tradicinė konstitucinio teismo ir Parlamento kompetencijos pusiausvyra – įvedus atskirą konstitucinio skundo mechanizmą, be abejonės, padidėtų peticijų, pateiktų konstituciniam teismui, skaičius ir padidėtų teisės aktų (ar jų dalių), priimtų politinės valdžios, kurioje tokie veiksmai būtų pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Būtent parlamento savarankiškumo klausimas, įvedus individualų konstitucinį skundą yra dažnas diskusijų objektas ir Lietuvoje¹²⁵. Manoma, jog individualaus konstitucinio skundo įvedimas sudarys sąlygas Konstituciniam Teismui galutinai perimti visą faktinę valdžią iš Seimo ir Vyriausybės, kadangi Konstitucinio Teismo motyvai saistys įstatymų leidėją. Tokiu atveju valstybės politika, demokratijos principas, politikai ir rinkėjai taps tik Konstitucinio Teismo techniniu personalu. Būtent šis argumentas, ko gero, yra pagrindas tokiam ilgam delsimui dėl individualaus konstitucinio skundo įdiegimo.

¹²⁴ BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: *Justitia*, 2014. p.41.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Seimas. Antroji sesija, 85 ir 86 posėdžiai. Stenogramos. [interaktyvus] 2017 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarija, 2017. [žiūrėta 2017 lapkričio 13d.] Prieiga per internetą:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiek4qrncnZAhUBDyWkHT4PAbcQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lrs.lt%2Fsip%2FgetFile3%3Fp_fid%3D4500&usq=AOvVaw3Ua7ekG13ISqCQtaLMaPUR>.

Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimas iš esmės yra politinio apsisprendimo klausimas. Lietuvos parlamentas, nacionalinė įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, kurioje, natūralu, vyrauja skirtingų ideologijų, pažiūrų bei skirtingas vertybes puoselėjančių partijų atstovai, įvardija galimas individualaus konstitucinio skundo teigiamas ir neigiamas pasekmes.

Visų pirma individualaus konstitucinio skundo šalininkai, teigia¹²⁶, jog šiandien Konstitucijoje įtvirtinti subjektai, galintys kreiptis į Konstitucinį Teismą yra „elitas“, o kiekvienas žmogus, gindamas savo teises, negali išnaudoti visų galimybių. Manoma, jog toks baigtinis subjektų sąrašas pažeidžia konstitucinio lygiateisiškumo principą. Visai kitokią nuomonę dėl individualaus konstitucinio skundo turintys konservatoriai pastebi, jog gyventojų interesai pirmiausia ginami per jų atstovus, tai yra Seimo narius. Tokia konservatyvi kreipimosi tvarka padeda išsaugoti pačią Konstituciją bei valdžių padalijimo principą, užkertant kelią „pavojingiems kanalams“, kurie leistų visą socialinę, ekonominę politiką formuoti Konstituciniam Teismui, o tai galimai lemtų nestabilumą valstybėje, kadangi remiantis doktrina – Konstitucinio Teismo dvasia, atsižvelgiant į laikmetį, gali keistis.

Taip pat yra parlamentarai siūlo įvesti naują tvarką, kuomet Konstitucinio Teismo teisėjus tiesiogiai rinktų piliečiai – „Jie turi būti jų atstovais, o ne paskirtais valdininkais, kurie ieško sau darbo. Jeigu įvestume jų tiesioginius rinkimus, taip, tada jie realizuotų savo teisę. Bet šiuo atveju susimąstykime, kaip Konstitucijoje numatyta tą teisę realizuoti. Ir šiaip Konstitucinis Teismas pats daug ką sugalvojo, ką jis dabar daro, Konstitucijoje nėra taip parašyta. Žmonių teisė realizuojama per jų atstovus. Nematau tarp Konstitucinio Teismo teisėjų nė vieno jų atstovo“¹²⁷. Tokią diskutuotiną naujovę, tarsi sąlygą iškelia individualaus konstitucinio skundo priešininkai, bet plačiau šiame magistriniame darbe tai nebus aptariama, kadangi tai nepatenka į šio darbo objektą tiesiogiai.

Individualaus skundo rėmėjai teigia¹²⁸, jog daugelį iškeltų problemų, kurios trukdo įtvirtinti šią naujovę mūsų teisinėje sistemoje, galima išspręsti įstatymiškai nustatant aiškias ribas, kuomet asmuo gali kreiptis į Konstitucinį teismą, ir vis dėlto suteikti asmeniui galimybę turėti dar vieną teisę kreiptis į vieną iš valdžios šakų, ginant savo interesus, ginant save ir savo galimai pažeistas teises ir interesus. Pasirinkus tinkamą

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Seimas. Antroji sesija, 85 ir 86 posėdžiai. Stenogramos. [interaktyvus] 2017 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarija, 2017. [žiūrėta 2017 lapkričio 13d.] Prieiga per internetą:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiek4qrcnZAHUBDYwKHT4PAbcQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lrs.lt%2Fsip%2FgetFile%3Fp_fid%3D4500&usq=AOvVaw3Ua7ekG13ISqCQtaLMaPUR>.

¹²⁷ Ten pat.

¹²⁸ Ten pat.

konstitucinio skundo modelį ir filtrus, individualus konstitucinis skundas gali tapti veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas nebus užverstas kokiais nors nepagrįstais ir nereikalingais kreipimaisi, priešingai, tai yra labai svarbus įrankis kiekvienam piliečiui ginti savo konstitucines teises ir ginti savo teises būtent pagal konstitucingumą.

Kita vertus, nustatant įvairius šio skundo padavimo sąlygų ribojimus, asmens teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinį teismą gali tapti fikcija. Tai nėra retas atvejis, kai individualaus konstitucinio skundo oponentai teigia, kad individualaus konstitucinio skundo koncepcija yra idealizmo – utopinio teisinės valstybės modelio pasekmė¹²⁹.

Atsižvelgiant į individualaus konstitucinio skundo reglamentavimą ir bendrąją „teisėkūros kelią“ svarbu pažymėti, jog 2007 metų Koncepcijai įgyvendinti buvo parengtas Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, kuris buvo svarstytas 2017 pavasario sesijos metu, tačiau parlamentui nepavyko įveikti pirmojo etapo keičiant Konstituciją ir įteisinant individualų skundą kreiptis į Konstitucinį Teismą nors projektą ir palaikė visų frakcijų atstovai, balsuodami susilaikė septyni konservatoriai. Kad pataisą būtų galima svarstyti toliau, turėjo balsuoti ne mažiau kaip du trečdaliai Seimo narių, tai yra ne mažiau kaip 94 parlamentarai. Šio projekto teisinė perspektyva, remiantis Konstitucijos nuostatomis iš naujo Seimui gali būti pateikiama svarstyti ne anksčiau nei po metų. Tačiau 2017 rudens sesijos metu Seime buvo parengtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, kuris skiriasi nuo minėtojo tam tikrais aspektais, kurie bus aptariami šio darbo trečiajame skyriuje.

Apibendrinant skyriuje pateiktą medžiagą sutiktina L. Beliūnienės¹³⁰ nuomone, jog įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje galima tikėtis mažiausiai šių trijų teigiamų pasėkmių:

- 1) Labiau subalansuota asmens ir valstybės santykių pusiausvyra – užtikrintas lygiateisiškumo principas, padidėjęs asmenų pasitikėjimas valstybe ir valdžia.
- 2) Sumažėjusi asmens konstitucinių teisių pažeidimo galimybės grėsmė – „valstybės valdžios institucijos daugiau galvotų apie savo sprendimų konstitucinius aspektus, o asmeniui prireikus, jam būtų suteikta galimybė

¹²⁹ ŽALIMAS, D. The individual constitutional complaint as an effective instrument for the development of human rights protection and constitutionalism [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/10/d1_2015-10-02-individualcomplaint-kiev.pdf>.

¹³⁰ BELIŪNIENĖ L. Mokslinė išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-431 ir Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIII P-432. Teisės e-aktualijos. 2017 m. Nr. 2 p. 4-16.

pasitelkti efektyvų ir aukščiausios kvalifikacijos pažeistų teisių gynybos būdą.“

- 3) EŽTT konstatuojamų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimų sumažėjimas.

Tiek argumentai tiek skaičiai rodo, jog aiškaus priešinimosi individualaus konstitucinio skundo instituto įdiegimui į Lietuvos teisinę sistemą nėra, tačiau ši naujovė galbūt dar ne iki galo atskleista, pritaikyta mūsų teisinei sistemai, visuomenei ir kiekvienam individui.

3. INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO PERSPEKTYVA LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Mokslininkų, politikų, kitų visuomenės narių diskusijos dėl netiesioginės konstitucinių teisių apsaugos papildymo asmens konstituciniu skundu vyksta nuo galiojančios Konstitucijos rengimo laikų. Tačiau šio instituto Lietuvos teisinėje sistemoje vis dar nėra, nors poreikis teisinėje sąmonėje susiformavęs.

3.1. Individualaus konstitucinio skundo koncepcija

Prieš teisinėje sistemoje pirmą kartą įtvirtinant individualų konstitucinį skundą, Seime vyko teisės teoretikų bei praktikų diskusija „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“, kurioje buvo nuspręsta, kad „individualus konstitucinis skundas tai galimybė pačiam žmogui spręsti apie savo teisių gynimą – geriausias ir paprasčiausias mechanizmas realiai žmogaus teisių apsaugai. Piliėtis savo teisę gali ginti teisme, tačiau jis niekada negalės apginti savo teisės dėl to, kad jo teisės pažeidimą lemia įstatymas arba poįstatyminis aktas bei išspręsti tos problemos, kurių pagal kompetenciją tiesiog nenagrinėja nei bendrosios kompetencijos, nei administraciniai teismai. Bendra teisė kreiptis į teismą yra ribota konstitucinio skundo teisė, kuri žvelgiant į pasaulio valstybes jau netenkina, o tai, kad individualus konstitucinis skundas nėra įtvirtintas Konstitucijoje, nereiškia, kad galima apriboti asmens prigimtinių teisių naudotis visos savo sukurtos kontrolės sistema, taip pat ir Konstituciniu teismu“¹³¹.

Siekiant atskleisti individualaus konstitucinio instituto perspektyvas Lietuvoje, yra būtina paminėti bene svarbiausią teisės aktą, reglamentuojantį šio instituto įtvirtinimą – Individualaus konstitucinio skundo koncepciją (toliau – Koncepcija). Nuo 2005 m. aktyviai buvo teikti pasiūlymai, 2006 m. sudaryta darbo grupė Koncepcijai parengti, o 2007 m. valstybės mastu pripažinta individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcija¹³². Palyginti greitas ir konkretus individualaus konstitucinio skundo koncepcijos teisėkūros kelias leidžia daryti išvadą, jog šis institutas yra suvokiamas kaip naujovė, kuri yra suprantama bei reikalinga mūsų teisinėje sistemoje.

Koncepcija – (lot. *conceptio* – suvokimas, supratimas): 1. daikto, reiškinių, proceso samprata, apgalvotas veikimo planas, 2. kūrinio, veiklos sumanymas, mintinis projektas,

¹³¹ Diskusija „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“ 2006 m. sausio 24 d [interaktyvu][žiūrėta: 2017 m. spalio 18d.] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1>.

¹³² Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

planas, konstruktyvios veiklos principas. Jau dešimtmetį teisinėje sistemoje turime patvirtintą individualaus konstitucinio skundo sampratą, apgalvotą veikimo planą, projektą, tačiau asmenys vis dar negali ginti savo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių individualaus konstitucinio skundo pagrindu.

Tautos atstovybei nutarimu pritarus šiai koncepcijai, ji įgavo tam tikrą teisės akto galią, tapo sudėtine teisės sistemos dalimi. Tai programinio, koncepcinio pobūdžio dokumentas, apibrėžiantis tam tikras norimos įgyvendinti teisinės reformos gaires.

Koncepcija pradedama apžvelgiant kitų valstybių patirtį bei praktiką: „Daugelyje Europos Sąjungos valstybių narių (pvz.: Austrijoje, Belgijoje, Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Vokietijoje), kuriose veikia konstituciniai teismai ar jiems prilygintos institucijos, asmenys turi teisę dėl savo pagrindinių (konstitucinių) teisių ir laisvių pažeidimų kreiptis į šiuos teismus tiesiogiai. Senas demokratijos tradicijas turinčiose ir teisinės valstybės principus gerbiančiose valstybėse pripažįstama tokia asmens pažeistų teisių gynimo teisė, galimybė ir būtinybė“¹³³. Tokiu būdu norima akcentuoti, kad apskritai individualaus konstitucinio skundo institutas yra Europos valstybių tendencija, taigi iš esmės Lietuva priklauso labai nedidelei mažumai, kurioje jo nėra. Būtent individualaus konstitucinio skundo instituto paplitimas ir pripažinimas pasaulyje yra vienas pagrindinių argumentų, kurį akcentuoja individualaus konstitucinio skundo šalininkai teigdami, jog šios teisinės naujovės įdiegimas teisinėje sistemoje yra būtinybė¹³⁴.

Prieš dešimtmetį patvirtintoje koncepcijoje yra įtvirtinama oficiali individualaus konstitucinio skundo samprata ir reikalingumas „individualus konstitucinis skundas yra ypatinga konstitucinių teisių ir laisvių apsaugos nuo viešosios valdžios neteisėtų sprendimų priemonė, o individualaus konstitucinio skundo atsiradimas yra nulemtas Lietuvos konstitucinės sistemos“¹³⁵. Taip yra pabrėžiamas būtinumas individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtinti konstituciniu lygiu ir taip užtikrinti ypatingą konstitucinių teisių apsaugą. Taip pat, kaip ir priklauso „apgalvotam veikimo planui“, nors ir gana abstrakčiai, tačiau apibrėžiamas pagrindinis individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo tikslas ir uždavinys – įgyvendinti asmens konstitucinę teisę į teisminę gynybą ir Konstituciniame Teisme. Asmuo kreipiasi į Konstitucinį Teismą

¹³³ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-431 2017-05-24 Nr. 102-P-17 [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1a96d1a0408111e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=sql10wggg>>.

¹³⁵ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

konstitucinės gynybos todėl, kad pažeidimo neištaiso ordinarinės gynybos priemonės. Natūralu, kad pagrindinis individualaus konstitucinio skundo tikslas – užtikrinti realią Konstitucijoje įtvirtintų teisių apsaugą, t. y., teisėms garantuoti aukščiausiąją teisinę gynybą tuo atveju, kai viešoji valdžia pažeidė pagrindines teises. Vienintelė galimybė įvesti asmens teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą yra konstitucinis skundas, kuriuo kreipiamasi dėl žmogaus pažeistų teisių.

Koncepcijoje nustatytos esminės individualaus konstitucinio skundo instituto nuostatos, reglamentuota, kad įtvirtinant šį institutą, būtina Lietuvos teisės sistemos reforma ir numatyti du jos įgyvendinimo etapai. I etapas skirtas teisinėms priemonėms – priimti įstatymai dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo, Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo įstatymas, o taip pat įgyvendinantys įstatymai: Administracinių bylų teisenos įstatymo pakeitimo įstatymas, Civilinio proceso kodekso pakeitimo įstatymas, Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo įstatymas ir kiti). II etapo metu planuojama imtis institucinių ir organizacinių priemonių (paties Konstitucinio Teismo ir jo aparato pertvarkos), o taip pat finansinių priemonių, kurios leistų atlikti numatytą reformą ir užtikrintų Konstitucinio Teismo funkcijų vykdymą.

3.2. Individualaus konstitucinio skundo koncepcijos įgyvendinimo I etapo įgyvendinimas – Konstitucijos pataisos

2007 m. Koncepcija yra siekiama įgyvendinti dviem etapais, kuomet pirmajame svarbiausia yra Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių papildymas ir keitimas, taigi nors ir ne numatyta 2010 m. pavasario sesiją, o praėjus dešimtmečiui, nuo koncepcijos patvirtinimo ir ilgo diskutavimo, buvo atnaujintos pradėtos iniciatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje. Būtent šie projektai – 2017 m. kovo 10 d. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas¹³⁶ bei Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I– 67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas – Teisės instituto vadinami pajudėjimu iš sąstingio būsenos, susiklosčiusios po to, kai iki 2008 m. nebuvo pradėta Konstitucijos pataisų, susijusių su individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimu, priėmimo procedūra po jų svarstymo Seime. Seimas vėl grįžo prie individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo klausimo bei Konstitucijos

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-431 [interaktyvus] 2017 m. kovo 10d. [žiūrėta 2017 spalio 19 d.]
Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502>>.

pataisų, kurių pagrindinis tikslas ir uždavinys – suteikti asmenims konstitucinę teisę į teisminę gynybą ir Konstituciniame Teisme.

Asmens konstitucinio skundo konstitucinis įteisinimas yra vienas iš pirmųjų žingsnių, įtvirtinant tokį konstitucinės justicijos modelį, kada Konstitucinis Teismas turės teisinės galimybes ginti visų Konstitucijoje įtvirtintų pusiausvyrų (asmens ir valstybės, individo ir visuomenės interesų, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių, centrinės ir vietinės valdžios ir t. t.) daugetą¹³⁷. Tačiau Konstitucija yra ypatingos reikšmės pagrindinis šalies įstatymas, kurio keitimo procedūra yra griežtai įstatymiškai reglamentuota, ir vis dėl to ypatingai reta. Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas įstatymas – tai yra viena iš vertybių – stabilumas. Konstitucinis teismas turi išimtinę kompetenciją ir pareigą interpretuoti Konstituciją ir ją aiškinti, kadangi Konstitucija turi būti pritaikyta besikeičiantiems visuomenės poreikiams. Tik tuomet, kai Konstitucija „nesileidžia“ interpretuojama, ji turėtų būti keičiama ar papildoma¹³⁸.

Dažnai yra akcentuojama, jog individualaus konstitucinio skundo atsiradimas yra nulemtas pačios Lietuvos konstitucinės sistemos¹³⁹ – konstitucinio skundo įtvirtinimo reikalingumas kyla iš Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų¹⁴⁰, pagal kurias:

- 1) asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis);
- 2) Konstitucinis Teismas – teisminės valdžios institucija;
- 3) Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis);
- 4) kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalis).

Prof. A. Vaišvila svarstydamas dėl individualaus konstitucinio skundo vietos ir įteisinimo Lietuvos teisės sistemoje, mano¹⁴¹, jog piliečių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą nepaminėjimas Konstitucijos 106 straipsnyje nereiškia, kad piliečiai dabar neturi tokios teisės pagal mūsų Konstituciją – Tauta per demokratinius rinkimus perduoda dalį

¹³⁷ JARAŠIŪNAS E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. p. 271.

¹³⁸ SINKEVIČIUS V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59); p. 7–19.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-431 2017-05-24 Nr. 102.p. 17 Vilnius [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą:<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1a96d1a0408111e7b8e5a254f4e1c3a7?fwid=sql10wggg>.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies, 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 33/2009.

¹⁴¹ Diskusija „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“ 2006 m. sausio 24 d [interaktyvu] [žiūrėta: 2017 m. spalio 18d.] Prieiga per internetą:<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1>.

savo suvereniteto, ir neperduoto suvereniteto dalies ribose turi prigimtinę teisę naudotis visos savo sukurtos kontrolės sistema, taip pat ir Konstituciniu Teismu.

Koncepcijos¹⁴² pirmajame įgyvendinimo etape taip pat yra numatyta, parengus Konstitucijos papildymo ir pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo yra siūloma suteikti asmenims konstitucinę teisę į teisminę gynybą ir Konstituciniame Teisme, atitinkamai pakeisti ir papildyti Konstitucinio Teismo įstatymą. Šiame įstatyme turi būti reglamentuoti skundo surašymo, skundo turinio, priedų, skundo pateikimo tvarkos reikalavimai, nustatyti skundų pirminės atrankos subjektai ir atrankos kriterijai, pasirengimo skundų nagrinėjimui taisyklės ir nagrinėjimo teisme procesas, sprendimų rūšys, jų paskelbimo tvarka ir kiti konstitucinio teismo proceso ypatumai. Administracinio proceso kodekso, Civilinio proceso kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo įstatymus, kuriuose įtvirtinti teisinės pasekmės, atsirandančias Konstituciniam Teismui išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą ir oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, kad sprendimas buvo pagrįstas Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančiu įstatymu ar kitu Seimo aktu (ar jo dalimi), Respublikos Prezidento aktu ar Vyriausybės aktu (ar jo dalimi) bei kitus teisės aktus, susijusius su įstatymo projekte siūlomomis reglamentuoti nuostatomis.

Konstitucijos pataisos yra tik viena iš pirmojo etapo dalių, kuria būtų pripažinta oficiali valia įtvirtinti šią teisinę priemonę. Tikėtina, kad įtvirtinus asmens teisę bei realią galimybę asmeniui savo pažeistas teises ginti tiesiogiai Konstituciniame Teisme, būtų labiau subalansuota asmens ir valstybės santykių pusiausvyra, užtikrintas jų lygiateisiškumas, padidėtų asmenų pasitikėjimas valstybe ir valdžia. Taip pat galima viltis, kad sumažėtų asmens konstitucinių teisių pažeidimo galimybės grėsmė, nes valstybės valdžios institucijos daugiau galvotų apie savo sprendimų konstitucinius aspektus, o asmeniui prireikus, jam būtų suteikta galimybė pasitelkti efektyvų ir aukščiausios kvalifikacijos pažeistų teisių gynybos būdą. Lauktina, kad, įtvirtinus šią priemonę, sumažėtų EŽTT konstatuojamų Konvencijos pažeidimų. Apie tokio sumažėjimo galimybę liudija ir nurodytoji Venecijos komisijos studija¹⁴³.

Apibendrinant skyriuje pateiktą medžiagą, pritariama individualaus konstitucinio skundo, kaip papildomos teisinės priemonės, įteisinimo poreikiui. Pagrindinė konstitucionalizmo idėja yra valstybės galios ribojimas, siekiant apsaugoti žmogaus teises, todėl visoje Europos Sąjungoje paplitęs individualus konstitucinis skundas, kaip

¹⁴² Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹⁴³ Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-431 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/76d227d0057b11e78352864fdc41e502>.

konstitucinių teisių gynimo mechanizmas, atspindi dar didesnę konstitucionalizmo įtvirtinimą šiame regione. Šio instituto konsolidavimas nacionalinėje teisėje neabejotinai būtų reikšmingas žingsnis link žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros Lietuvoje. Tačiau toks ilgas individualaus konstitucinio skundo instituto įdiegimo procesas yra aiškus pavyzdys to, kad realiam veikimui mūsų teisinė sistema yra iki galo tinkamai neparuošta. Tuo labiau trumpai užsimenant apie etapus, antrajame koncepcijos etape numatytas Konstitucinio Teismo ir jo aparato pertvarkymas yra pakankamai daug pakeitimų reikalaujanti reforma, todėl individualaus konstitucinio skundo realūs privalumai turi būti labai aiškiai pasverti. Buvęs Konstitucinio Teismo pirmininkas E. Kūris¹⁴⁴, pritardamas individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimui Lietuvoje, teigia, jog pirmiausia reikia mąstyti apie tai, kokiais klausimais individualus konstitucinis skundas galėtų būti pateikiamas, kokia turėtų būti kreipimosi ir skundo nagrinėjimo tvarka, koks būtų Konstitucinio Teismo darbo krūvis, kiek šitai kainuotų, ir kokios organizacinės bei infrastruktūros pertvarkos prireiktų. Manytina, jog nepakankamas teisinis pasiruošimas yra tiesus kelias individualaus konstitucinio skundo „pralaimėjimui.“

Siekiant užtikrinti realią Konstitucijoje įtvirtintų teisių apsaugą ir pasirinkti tinkamą individualaus konstitucinio skundo modelį, reikia atsakyti į daugybę klausimų, susijusių su bylos Konstituciniame Teisme iškėlimo sąlygomis – konstitucinio skundo objekto klausimas, sprendimas, ar galima skųsti tik teismo sprendimą, ar teismo sprendimo nebuvimą, kai pažeidimas yra daromas todėl, kad joks sprendimas nepriimamas. Reikėtų atsakyti į klausimą, kas galėtų būti skundo autorius – fizinis asmuo, fizinis ir juridinis asmuo, ar tik pilietis galėtų kreiptis dėl vienos ar kitos teisės pažeidimo, kaip dėl pažeidimų galėtų kreiptis valstybės institucijos ir vietinės bendruomenės, ar asmens byla jau turi būti išnagrinėta visų instancijų teismuose, ar šiose bylose pareiškėjas privalėjo kelti klausimą, kad yra pažeidžiamos jo konstitucinės teisės. Skundo padavimo terminai, skundo pagrindimo, praleisto termino atstatymo galimybės, kokybiškos gynybos, mokesčio klausimo ir kiti.

¹⁴⁴ KŪRIS E. . Konstitucinis Teismas patvirtino kūrėjo lūkesčius. *Teisės žinios*. Žurnalo Justitia priedas. 2003, Nr. 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30 d.]Prieiga per internetą:<http://www.justicija.lt/magazine2.php?open=zurnalai&sub=straipsnis&straipsnio_id=460&zurnalas=2&tem=AKTU ALIJOS&zur_id=9>.

3.3. Individualaus konstitucinio skundo elementai

Kaip pažymi konstitucinės teisės teoretikas bei praktikas A. Abramavičius¹⁴⁵, svarbiausia yra pasirinkti tinkamą individualaus konstitucinio skundo modelį. Būtent tai nulemia jo veiksmingumą bei privalumus, lyginant su galimomis neigiamomis pasekmėmis. Iš minėtų teisinio reglamentavimo nuostatų galima pastebėti, jog Lietuvos teisinėje sistemoje siekiama įtvirtinti siaurąją individualaus konstitucinio skundo sampratą – konstitucinis skundas dėl teisės normos. Lietuvos teisės institutas siūlo šiam siaurajam konstitucinio skundo modeliui numatyti tam tikrus ribojimus¹⁴⁶:

- 1) negalima ginti asmens konstitucinių teisių nuo visų valdžios institucijų aktų ir veiksmų, įskaitant ir teismų sprendimus – manytina, kad Teisės institutas, palaiko poziciją, kad asmuo galėtų kreiptis ne dėl visų valdžios institucijų aktų ar veiksmų, pvz., asmuo negalėtų kreiptis dėl Prezidento dekretų;
- 2) negalima ginti asmens konstitucinių teisių nuo valdžios institucijų neveikimo. Atvejai, kuomet Konstitucinis Teismas nagrinėtų skundą dėl valdžios institucijų neveikimo, yra pakankamai reti. Pagal siūlomą projektą, jei būtų įteisintas individualus skundas, tokie atvejai galėtų tapti dažnesni, nes nebebūtų aišku, kas tas „neveikimas“, tad Teisės institutas šią nuostatą kritikuoja;
- 3) negalima ginti asmens konstitucinių teisių nuo privačių asmenų veiksmų, kadangi tam yra kitos priemonės, pavyzdžiui, administracinės/ baudžiamosios/ civilinės teisės suteikiamos priemonės. Būtent tai, autorės nuomone, bando akcentuoti Teisės institutas;
- 4) negalima ginti asmens konstitucinių teisių neišnaudojus visų galimų teisinių priemonių – ši sąlyga yra analogiška kreipimuisi į Europos žmogaus teisių teismą, t. y. byla turėtų pereiti visas teismų pakopas, pradedant nuo pirmos instancijos, vėliau apeliacijos ir kasacijos, o tuomet – tikrai į Konstitucinį Teismą.

Viena vertus, tokie ribojimai yra kliūtis individualaus kreipimosi galimybei, tačiau sutiktina su Teisės instituto išvada¹⁴⁷, kad geriau pradėti nuo minimaliesnio konstitucinio skundo instituto reguliavimo varianto nei išvis jo neįtvirtinti. Kadangi tokia Konstitucinio

¹⁴⁵ ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisinėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11 (101).

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-431 2017-05-24 Nr. 102-P-17 [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1a96d1a0408111e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=sq110wgg>>.

¹⁴⁷ Ten pat.

Teismo papildoma galimybė revizuoti teisės aktų konstitucingumą individualiu konstituciniu skundu padėtų pasiekti maksimaliai išgrynintą ir išvalytą visą teisinę sistemą.

Teikiant individualų skundą į konstitucinį teismą patenka ištis fundamentalūs konstituciniai klausimai, kurie kitaip gal ir nebūtų iškelti, tačiau būtina šią novelą gerai apgalvoti ir sukurti tokį kreipimūsi „filtravimo“ mechanizmą, kad Konstitucinis Teismas nebūtų užverstas tuščiais skundais, kuriuose nekeliama teisės aktų konstitucingumo klausimai¹⁴⁸. Teikiamas skundas turi atitikti visas sąlygas, kad būtų laikomas tinkamu nagrinėti, o pagrindiniai individualaus konstitucinio skundo priimtimumo kriterijai turėtų veikti kaip „filtras“, siekiant „atrinkti“ tikslingus skundus ir neapkrauti teismo papildomu darbu.

Visų pirma skundą turėtų teikti tinkamas subjektas. Remiantis pirmame skyriuje aptarta Konvencija, kiekvienam valstybės jurisdikcijai priklausančiam asmeniui turi būti garantuotos Konvencijoje apibrėžtos teisės bei laisvės. Ko gero, remiantis šia nuostata tiek Konceptijoje, tiek ir Konstitucijos keitimo projektuose individualaus konstitucinio skundo subjektas – asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos ir kuris yra išnaudojęs visas kitas teisinės gynybos priemones. Vadinasi, tokia teisė suteikta tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, neatsižvelgiant į tai, ar jie yra Lietuvos piliečiai ar asmenys be pilietybės¹⁴⁹.

Svarbu paminėti, jog Konstitucijos 106 ir 107 straipsnio keitimo projekte¹⁵⁰ subjektų ratas dar labiau išplečiamas. Pagal norimą įdiegti teisinį reglamentavimą, prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai Konstituciniam Teismui turėtų teisę paduoti – Vyriausybė, ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, teismai, Respublikos Prezidentas, kiekvienas asmuo, Seimo kontrolieriai ir Konstitucijos 73 straipsnio trečiojoje dalyje nurodytos kitos kontrolės institucijos. Taigi, projekte, skirtingai nei Konceptijoje, prie fizinių, juridinių asmenų, užsieniečių, teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikiama ombudsmenams, kaip demokratinės visuomenės elementams, kurie užtikrina pagarbą individualioms žmogaus teisėms, pradėti konstitucinę peržiūrą dėl norminių aktų individų vardu arba paskatintiems individų.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ („Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai“) 2007 m. Nr. 23[interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 14d.] Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html.

¹⁴⁹ Magistrinio darbo 1 skyriuje aptartose Latvijoje ir Vokietijoje su konstituciniu skundu taip pat gali kreiptis „kiekvienas“ asmuo.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-431 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. spalio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502>>.

Autorės nuomone, toks platus subjektų ratas yra reali grėsmė individualaus konstitucinio skundo efektyviam funkcionavimui. Visų pirma, dėl to, jog platus subjektų ratas tikėtina reiškia ir išplėstą kreipimosi į konstitucinės kontrolės instituciją pagrindą. Antra, toks teisės suteikimas ne tik Lietuvos piliečiams bei juridiniams asmenims, tik dar labiau padidintų ir taip numatomai padidėjusį Konstitucinio Teismo darbo krūvį, paneigtų vieną iš pagrindinių individualaus konstitucinio skundo privalumų – viešojo intereso užtikrinimą bei taptų neproporcingai didelė našta Konstituciniam Teismui. Kita vertus, vertinant Konstituciją kaip vientisą aktą, atsižvelgiant į esamą oficialiąją konstitucinę doktriną, manytina, kad kiekvienas subjektas, turintis Konstitucijos jam garantuojamas teises bei laisves, turi turėti lygias galimybes jas apginti konstituciniu lygiu. Tuo tarpu Konstitucijos 106 straipsnio keitimo projekte¹⁵¹ subjektų ratas vėl susiaurinamas, atsisakant įtraukti ombudsmenus, kaip subjektus, turinčius teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tiriant jų kompetencijai paskirtus skundus. Šis atsisakymas yra grindžiamas bendruoju individualaus konstitucinio skundo tikslu, kuriuo siekiama sudaryti sąlygas konkrečiam subjektui, įgyvendinant teisę į teisminę jo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą jam kreipiantis į Konstitucinį Teismą.

Kitas svarbus kriterijus, vertinant individualų konstitucinį skundą **yra kreipimosi pagrindas**, dėl kurio šis skundas yra teikiamas – įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves¹⁵². Asmuo gali paduoti konstitucinį skundą tik dėl savo pažeistų teisių ar teisėtų interesų, tačiau nėra tiesiogiai nurodomos/ išskiriamos tam tikros konstitucinės teisės, dėl kurių gynimo asmuo gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, t. y. pareiškėjas gali kreiptis dėl visų Konstitucijoje įtvirtintų ir, jo manymu, pažeistų teisių – nėra įtvirtinto baigtinio sąrašo. Panašu, kad teisės aktuose norima įtvirtinti pakankamai plačius atvejus, kuomet asmuo įgytą teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą – matyti, kad nebūtų nustatomi ribojimai ir neįvardijama dėl kokių konkrečiai pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių, o toks abstraktus „pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių“ sąvokos įtvirtinimas suteiktų asmenims galimybę kreiptis visais atvejais. Manoma, jog ši nuostata yra paremta Konstitucijos vientisumo ir tiesioginio veikimo principu¹⁵³, todėl asmuo gali remtis ne tik teisių ir laisvių sąrašu,

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIII P-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.

¹⁵² Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹⁵³ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos

įtvirtintu *expressis verbis* Konstitucijos tekste, bet ir asmens teisės ir laisvės, kylančios iš sisteminio Konstitucijos nuostatų aiškinimo bei išvedamos iš pagrindinių Konstitucijos principų, t. y. asmuo gali remtis bet kuria Konstitucijoje įtvirtinta subjektine teise. Įstatymų leidėjas mano, kad toks neapibrėžtų teisių rato įtvirtinimas yra tikslingiausias. Šio magistro darbo autorės nuomone, tiek platus subjektų ratas, tiek neapibrėžtas kreipimosi pagrindas gali kelti rimtą pavojų tikslingam ir efektyviam individualaus konstitucinio skundo funkcionavimui.

Svarbu pažymėti, jog individualus konstitucinis skundas turi atitikti **kreipimosi sąlygas**¹⁵⁴. Visų pirma, teisės aktų pagrindu priimtas sprendimas turėtų pažeisti asmens konstitucines teises ir laisves. Taigi svarbiausia – skundžiamu aktu turi būti tiesiogiai pažeidžiama pareiškėjo teisė, o ne teorinė galimybė sukelti vieną kokį nors pavojų. Ir antroji „tipinė sąlyga“ – asmuo su individualiu konstituciniu skundu gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis¹⁵⁵, t. y. šiuo klausimu yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo ar kitos valstybės institucijos sprendimas. Reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones prieš kreipiantis su individualiu konstituciniu skundu turėtų apsaugoti Konstitucinį Teismą nuo nepagrįstų kreipimųsi. Tačiau teisiniame reglamentavime neatskleidžiama, kas apimtų „visas teises priemones“, tiesiog įvardijamas „galutinis valstybės institucijos sprendimas“. Darytina išvada, jog galutinis institucijos sprendimas būtų laikomas pakankama sąlyga kreiptis į Konstitucinį Teismą. Taip pat svarbu pažymėti, jog naujajame Konstitucijos 106 straipsnio keitimo įstatymo projekte visų teisinių priemonių išnaudojimas yra labiau sukonkretinamas. Numatoma, jog „asmuo turi būti išnaudojęs ne visas kitas teisinės gynybos priemones, o tas, kurios yra veiksmingos, galinčios asmeniui padėti atkurti jo pažeistą konstitucinę teisę ar laisvę, t.y. reikalavimas, kad asmuo būtų pasinaudojęs teisiniu jo pažeistų teisių gynimo būdu ir būtų įsiteisėjęs bendrosios kompetencijos, administracinio teismo sprendimas dėl asmens.“¹⁵⁶

Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Byla Nr. 33/03.

¹⁵⁴ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹⁵⁵ Vokietijos Konstitucinio Teismo jurisprudencija šiuo požiūriu šiek tiek skiriasi, kadangi „joje pripažįstama, kad pereiti visas instancijas nebūtina, jeigu susiklosčiusi aukščiausiųjų teismų praktika yra tokia, kad ja remiantis pagrįstai galima įvertinti, jog skūsti pareiškėjo atžvilgiu priimtą sprendimą aukštesnės instancijos teismams nėra prasmės.“ Latvijoje šiai sąlygai, taip pat yra išimtis - Konstitucinis Teismas turi konstatuoti, kad alternatyvių teisinių priemonių apskritai nėra - pareiškėjas neturėjo galimybių, taip pat nebuvo priemonių, ir skundą priimti.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIII-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.

Visų teisinių gynybos priemonių išnaudojimas yra tarsi filtras, kuris, anot, D. Pūraitės – Andrikiienės¹⁵⁷ :

- 1) gali padėti sumažinti nepagrįstų skundų skaičių;
- 2) pabrėžia bendrosios kompetencijos teismų atsakomybę saugant konstitucines teises ir laisves;
- 3) Konstituciniam teismui nereikia nustatinėti faktinių ar teisinių bylos aplinkybių, todėl jis gali tinkamai įgyvendinti savo pagrindinę funkciją – įvertinti skundžiamojo teisės akto konstitucingumą.

Viena vertus, visų teisinių gynybos priemonių išnaudojimas yra teigiamas dalykas – subsidiarumo principo įgyvendinimas – funkcijos, kurių negalima išspręsti žemesniu lygmeniu yra perduodamos aukštesniam ir sprendimai priimami veiksmingiausiame lygmenyje, o konstitucinės priežiūros institucija tampa paskutine nacionalinės sistemos dalimi, padedančia efektyviai ir realiai ginti pažeistas pagrindines žmogaus teises ir laisves. Tačiau lieka labai pavojinga vieta, kai Konstitucinis Teismas gali virsti ne Konstitucijos oficialus interpretavimo, teisės aktų konstitucingumo vertinimo institucija, o, kaip teigia A. Endzinš¹⁵⁸, „superkontrolės“ arba superkasacinė institucija. Autorės nuomone, tikslinga būtų koreguoti šią sąlyga suteikiant asmeniui galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą neišnaudojus visų gynybos priemonių. Bylinėjimasis iki galutinio ir neskundžiamo sprendimo užima daug laiko, jėgų, finansų ir klausimas, ar praėjus visais instancijomis iki sprendimo ir tik tokiu būdu gavus galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą tikrai yra tinkamiausias kelias į taiką ir apgintas galimai pažeistas asmens teises. Tuo labiau, kad individualiu konstituciniu skundu yra siekiama apginti ne tik asmens teises, bet ir apginti viešąjį interesą.

Individualus konstitucinis skundas turi atitikti ne tik turinio, bet ir **formaliuosius reikalavimus**. Vienas iš tokių yra kreipimosi **terminas** – ne ilgesnis kaip 3 mėnesiai nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo. Veiksmingumo principo požiūriu protingų terminų nustatymas individualiam skundui pareikšti yra suderinamas su teisinio tikrumo principu. Teisinio tikrumo bei teisinio aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniui reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai¹⁵⁹. Terminas konstituciniam skundui

¹⁵⁷ PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ D. „Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška“ Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius, 2017. p. 251-296.

¹⁵⁸ ENDZINŠ A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. p. 80.

¹⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto nr. 1k-988 „Dėl valstybinės

suformuluoti, pagrįsti ir paduoti turi būti nustatytas, kadangi tokiu būdu yra apsaugomas tiek pareiškėjas – užtikrinamas greitesnis ir efektyvesnis skundo išnagrinėjimas, tiek ir teismas – gali būti sudėtingiau nustatyti aplinkybes, kurios turi svarbią reikšmę pažeistoms asmens pagrindinėms teisėms ir laisvėms atkurti. Termino praleidimas yra svarbus pagrindas visoje teisinėje sistemoje, tačiau dažnai dėl svarbių priežasčių jie gali būti atnaujinami, taigi siūlytina nustatyti išimtis, kada dėl priežasčių, kurias Teismas pripažįsta svarbiomis, būtų leidžiama atnaujinti praleistą terminą. Kita svarbi aplinkybė terminui yra faktas, nuo kurio šis terminas turi būti pradėtas skaičiuoti. 2017 m. kovo 10 d. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekte¹⁶⁰ šiuo klausimu buvo atsižvelgta į Seimo kanceliarijos departamento išvadą¹⁶¹, kurioje teigiama, jog projekte turi būti aiškiai nurodyta sąlyga, jog terminas pradedamas skaičiuoti nuo įsiteisėjusio aukščiausios instancijos teismo sprendimo, kuriuo nebuvo panaikintas ar pakeistas asmens teisės pažeidęs sprendimas, momento. Priešingu atveju, trijų mėnesių terminas yra akivaizdžiai per trumpas išnaudoti visas gynybos galimybes visų instancijų teismuose. Konstitucijos 106 straipsnio keitimo įstatymo projekte terminą, kaip esminę konstitucinio skundo priimtumo sąlygą yra siūlomą įtvirtinti konstituciniu lygiu.¹⁶² Manoma, jog toks termino įtvirtinimas skirtų konstitucinį skundą pateikiantį asmenį nuo kitų subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį skundą.

Nuo akivaizdžiai nepagrįstų ir kitų priimtumo sąlygų neatitinkančių skundų konstitucinius teismus dažnai bandoma apsaugoti nustatant privalomą **teisininko dalyvavimą** konstituciniame procese¹⁶³. Viena vertus, kvalifikuoto teisininko dalyvavimas kreipiantis į Konstitucinį Teismą užtikrintų skundo teisinę kokybę, tokiu būdu iš dalies palengvinamas ir konstitucinio teismo darbas, kadangi teismui pateikiami profesionaliai paruošti teisiniai dokumentai, tačiau galimai apribojama kai kurių asmenų teisė kreiptis būtent dėl finansinių kliūčių. Todėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių įstatymo keitimo projekte, skirtingai nei Konceptijoje yra nurodyta alternatyva

lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai.“ Nr. Nr. 04/08-11/08.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-431 [interaktyvus] 2017 m. kovo 10d. [žiūrėta 2017 spalio 19 d.] Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502>>.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2017 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/883d39b00edb11e7b6c9f69dc4ecf19f>>.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.

¹⁶³ Konstituciniam teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtumo praktikos apžvalga [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 15d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtumo-apzvalga.pdf>>.

privalomam teisininko dalyvavimui, kurio išlaidas apmoka besikreipiantysis – skundą galėtų surašyti ir pats asmuo, jei turi teisinį išsilavinimą. Tokios pat nuomonės yra laikomasi ir Konstitucijos 106 straipsnio įstatymo keitimo projekte.

Yra pripažįstama¹⁶⁴, jog kreipimaisi į Konstitucinį Teismą turi tiesioginę reikšmingą įtaką teisės sistemos būklei, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimui, visai konstitucinės teisės raidai. Tačiau ši įtaka ir Konstitucinio Teismo darbo veiksmingumas labai priklauso ir nuo kreipimūsi kokybės – pareiškėjų gebėjimo įžvelgti ir iškelti svarbias konstitucines problemas, prašymams ir paklausimams keliamų reikalavimų laikymosi, argumentavimo aiškumo ir įtikinamumo. Galima teigti, kad taip būtų siekiama užtikrinti į Konstitucinį Teismą pateikiamų individualių konstitucinių skundų kokybę.

Nuo akivaizdžiai nepagrįstų konstitucinių skundų turėtų apsaugoti žyminis mokestis, kuris planuojama būtų vieno bazinio socialinės išmokos dydžio. Žyminis mokestis diskutuotina sąlyga, kadangi proceso išlaidos galbūt ir padengia tam tikrą dalį valstybės išlaidų, skiriamų teismams išlaikyti, arba netiesiogiai gali padėti užkirsti kelią nepagrįstiems reikalavimams, tam tikrais atvejais skatina proceso dalyvius ieškoti alternatyvių priemonių ginčui išspręsti, tačiau nenustačius tokios sąlygos, konstitucinės gynybos priemonė taptų prieinama plačiai, taip pat ir socialiai jautrių asmenų kategorijai. Svarbu pažymėti, jog numatoma, sumokėtą žyminį mokestį pareiškėjui gražinti, kuomet Konstitucinis Teismas priima nagrinėti asmens prašymą. Autorės nuomone, toks numatytas reguliavimo mechanizmas neapsaugos nuo piktnaudžiavimo atvejų – nuolatinių ir nepagrįstų kreipimūsi. Taigi, pareiškėjams piktnaudžiaujant teise kreiptis į Konstitucinį Teismą konstitucinio skundo pagrindu, konstitucinio teisingumo efektyvumas tampa iškreiptas, todėl galima numatyti tam tikras alternatyvas, kaip ribojimas kreiptis su individualiu konstituciniu skundu arba bauda, įrodyto piktnaudžiavimo atveju.

Apskritai bet kuri teisinės gynybos priemonė yra veiksminga tik tada, kai ja gali pasinaudoti kiekvienas asmuo, besiskundžiantis žmogaus teisių ar laisvių pažeidimu. Proceso išlaidos neturėtų tapti kliūtimi sąžiningam asmeniui pasinaudoti individualaus konstitucinio skundo teise, todėl yra būtina užtikrinti teisės į individualų konstitucinį skundą prieinamumą nepriklausomai nuo asmens materialinės padėties. Tokia nuostata yra vadovaujama ir naujajame Konstitucijos 106 straipsnio įstatymo keitimo projekte¹⁶⁵

¹⁶⁴ Konstituciniam teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtino praktikos apžvalga [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 15d.] Prieiga per internetą: < <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtino-apzvalga.pdf>.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIII-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a1e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.

teigiant, jog „minimalus žyminis mokestis sudaro prielaidas šią konstitucinę teisinę gynybos priemonę padaryti plačiai prieinamą net ir socialiai jautrių asmenų kategorijai.“

Individualus konstitucinis skundas bus veiksmingas tik tais atvejais, kai asmeniui bus užtikrintas efektyvus jo pažeistų teisių atkūrimas, o tai sukuria tinkamai numatyti **teisiniai padariniai**. Pagal dabar galiojantį teisinį reguliavimą antikonstituciniai pripažinti teisės aktai negali būti taikomi nuo konstitucinio teismo sprendimo paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje dienos, jei pats teismas nenustato kitaip¹⁶⁶. Toks aktas negali būti taikomas visose bylose, kuriose būtų reikėję jį taikyti. Toks sprendimas yra galutinis, neskundžiamas ir turintis erga omnes poveikį t.y. yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms ir asmenims. Atsižvelgiant į jau esamą reguliavimą, nustatant Lietuvoje planuojamo įvesti konstitucinio skundo, pripažinto pagrįstu, teisinius padarinius, reikėtų vadovautis taisykle, kad teisiniams santykiams, kilusiems iki Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, nutarimas veiktų retroaktyviai¹⁶⁷.

Koncepcijoje¹⁶⁸ numatyti Konstitucinio Teismo sprendimo, priimamo išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, teisiniai padariniai – asmens teisė kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo toje valstybės institucijoje, kurioje, vadovaujantis Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujančiu įstatymu ar kitu Seimo aktu (ar jo dalimi), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktu (ar jo dalimi), buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Iš nuostatų matyti, kad asmuo įgytų teisę į proceso atnaujinimą toje institucijoje, kuri priėmė sprendimą, remdamasi Konstitucijai prieštaraujančia teisės norma. Tačiau, remiantis šia nuostata nėra aišku, ar proceso atnaujinimo teisė būtų suteikta tik pareiškėjui, kurio individualus konstitucinis skundas buvo pripažintas pagrįstu, ar apskritai visiems asmenims, dėl kurių teisių ar laisvių buvo priimti analogiški valstybės valdžios institucijų sprendimai.

Tuo tarpu, Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių keitimo įstatymo projekte¹⁶⁹ teigiama, jog Konstitucinio Teismo sprendimas, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistos to asmens konstitucinės teisės ar laivės įgyvendinimo. Taip papildant Koncepcijoje numatytą Konstitucinio Teismo nutarimo teisinę pasekmę – asmens teisę kreiptis dėl pažeistos teisės gynimo toje valstybės institucijoje, kurioje buvo

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹⁶⁷ STAUGAITYTĖ V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*. 2005, Nr. 77(69), p. 73-80.

¹⁶⁸ Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP- 431 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 23d.] Prieiga per internetą:<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324316&p_query=&p_tr2>.

priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Svarbu pažymėti, jog numatomas ribotas retroaktyvus sprendimų galiojimas gali prieštarauti asmenų lygybės principui, kadangi asmenys dėl praleistų terminų, ar finansinių galimybių nebuvimo nesikreipia į Konstitucinį Teismą dėl jų atžvilgiu taikyto antikonstitucinio teisės akto, o vėliau Konstituciniam Teismui pagal kito asmens skundą pripažinus šį teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, pastarieji jau nebeturėtų jokių teisinių priemonių ištaisyti nekonstitucinio teisės akto sukeltų teisinių padarinių ir taip apginti savo pažeistas konstitucines teises.

Aiškinamajame rašte Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto teigiama, jog šiuo projektu yra siūloma atsisakyti minėtos nuostatos, reguliuojančios Konstitucinio Teismo nutarimo, išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, teisines pasekmes įtvirtinimo Konstitucijoje dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia bendruoju požiūriu yra nukreipiama į ateitį. Tačiau Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje¹⁷⁰ yra apibrėžti atvejai, kuomet Konstitucinio Teismo nutarimai veikia retroaktyviai. Visų antra, atsižvelgiama į kitų valstybių patirtį šiuo aspektu, pažymint, jog vienintelėje Lenkijoje konstituciniu lygiu yra įtvirtintas pagrindas atnaujinti teisinį procesą dėl norminio akto neatitikties Konstitucijai. Daugumos valstybių konstitucinės justicijos institucijos būtent savo jurisprudencijoje aiškina jų priimtų sprendimų teisinių padarinių poveikį bei retroaktyvaus galiojimo atvejus. Taigi, Konstitucijos pataisoje siūloma įtvirtinti nuostatą, jog tiek teisines pasekmes, tiek ir jų poveikį nustatys Konstitucinis Teismas, tačiau Teisės departamentas išvadoje¹⁷¹ pabrėžia, jog „retroaktyvaus veikimo *expressis verbis* įtvirtinimas Konstitucijoje yra suprantamas kaip konstitucinė garantija ir toks įtvirtinimas yra tikslingas.

¹⁷⁰ Konstitucinio teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas „Dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo.“ Byla Nr. 43/2009

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ 2018-01-22 Nr. XIII P – 1540 [interaktyvus]. 2017 m. sausio 25 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a3b818f0019b11e8a2469c61d7bb0a92?jfwid=-11gea463ld>>.

IŠVADOS

1. Individualaus konstitucinio skundo idėja, egzistuojanti nuo XIII amžiaus, šiandien yra visuotinai pripažįstama kaip efektyviausia konstitucinė teisminė kontrolė, garantuojanti žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Todėl ne individualaus konstitucinio skundo institutas yra netinkama asmens teisių apsaugos priemonė, o valstybės netinkamas teisinės ir politinės bazės paruošimas yra pagrindinė kliūtis, kodėl Lietuvoje šio instituto vis dar neturime.
2. Kiekviena demokratinė teisinė valstybė turi pareigą teisinėmis, materialinėmis, organizacinėmis priemonėmis garantuoti efektyvų ir realiai veikiančią asmens teisių gynimo mechanizmą, tačiau laisvę rinktis, kokiais būdais ar metodais tai yra įgyvendinama, būtent dėl šios priežasties individualus konstitucinio skundo institutas kiekvienoje valstybėje yra unikalus ir savitas – egzistuojantis, atsižvelgiant į specifines šalies socialines bei kultūrinės sąlygas, teisinę sistemą ir visuomenės teisinę sąmonę.
3. Individualaus konstitucinio skundo įdiegimas Lietuvos teisinėje sistemoje yra tikslingas dėl šių priežasčių:
 - Kiekvienas asmuo turi absoliučią konstitucinę teisę kreiptis į teismą, o *ubi jus ibi remedium*: įstatymui suteikus teisę, turi būti garantuojama ir priemonė jai apginti;
 - Šiandien galiojantis asmens konstitucinių teisių apsaugos mechanizmas per daug priklauso nuo tarpinių institucijų gebėjimo identifikuoti pažeidimus ir geranoriškumo, todėl yra ydingas ir nepakankamas.
 - Poreikis ginti asmens konstitucines teises.
4. Visi individualaus konstitucinio skundo instituto privalumai – efektyvi asmens teisių apsauga, Konstitucinio Teismo „priartinimas“ prie žmonių, viešojo intereso apsauga, teisinė reforma ir kiti – yra vertinami dvejopai, kadangi tik nuo tinkamo, tikslingo ir teisingo reglamentavimo bei įvedimo į Lietuvos teisinę sistemą priklauso, ar privalumai nevirš trūkumais.

SANTRAUKA

Šiame magistriniame darbe nagrinėjamas individualaus konstitucinio skundo institutas kaip efektyvus asmens teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. Individualus konstitucinis skundas yra viena iš teisinių priemonių, kuria asmens iniciatyva siekiama užtikrinti asmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą nuo nekonstitucinių valdžios institucijų aktų. Taigi, individualus konstitucinis skundas tai galimybė pačiam žmogui spręsti apie savo teisių gynimą – geriausias ir paprasčiausias mechanizmas, realiai žmogaus teisių apsaugai.

Pirmojoje darbo dalyje tiriamos individualaus konstitucinio skundo prielaidos, istorinė raida, formavimasis bei paplitimas. Antrojoje magistro darbo dalyje siekiama atskleisti teisinės reformos, individualaus konstitucinio skundo atžvilgiu, priežastis, pagrindinius argumentus, kodėl tikslinga dabar galiojantį riboto kreipimosi į Konstitucinį Teismą modelį papildyti, suteikiant fiziniams ir juridiniams asmenims teisę į Konstitucinį Teismą kreiptis tiesiogiai. Trečiojoje dalyje yra pateikiama individualaus konstitucinio skundo instituto Lietuvos teisinėje sistemoje vertinimas bei įteisinimo perspektyvos.

Atsižvelgiant į šios teisinės priemonės istorinį kontekstą bei pateikiant užsienio šalių praktikos – Vokietijos bei Latvijos – pavyzdžius, darbe yra atskleidžiami individualaus konstitucinio skundo modelių privalumai bei trūkumai, kurie turi lemiamą įtaką efektyviam įdiegimui į Lietuvos teisinę sistemą. Pastebima, jog nėra ir negali būti vieno individualaus konstitucinio skundo modelio, kadangi kiekviena valstybė, atsižvelgiant į socialines, kultūrines sąlygas, teisinę sistemą ir visuomenės teisinę sąmonę turi priimti unikalų ir savitą individualaus konstitucinio skundo modelį, kuris efektyviai funkcionuotų.

Individualaus konstitucinio skundo instituto tikslingumas bei teisinės perspektyvos Lietuvos teisinėje sistemoje atskleidžiamos analizuojant teisės aktus bei teisės aktų projektus, kurie reglamentuoja individualaus konstitucinio skundo įdiegimo gaires bei perspektyvas Lietuvos Respublikos konstitucinėje sąrangoje. Aptariami teoriniai ir praktiniai individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos nacionalinėje teisinėje sistemoje aspektai, bei perspektyvos. Tyrimo tikslui pasiekti apžvelgiami tarptautiniai teisės aktai, kurie turi didelę įtaką Lietuvos teisinei sistemai.

SUMMARY

This Master's thesis deals with the institute of individual constitutional complaint as an effective instrument for protection of personal rights and development of constitutionalism. Individual constitutional complaint is one of the legislative measures used on an individual's initiative and aimed at ensuring the protection of constitutional rights and freedoms of individuals against unconstitutional acts of public authorities. Thus, individual constitutional complaint enables individuals to make decisions about the protection of their rights. It is the best and simplest mechanism ensuring actual protection of human rights.

The first part of the work analyses the premises, historical development, formation and prevalence of individual constitutional complaint. The second part of the Master's thesis reveals the reasons for a legal reform with regard to individual constitutional complaint and the main arguments why the existing model of limited application to the Constitutional Court should be supplemented by introducing the right for natural and legal persons to refer to the Constitutional Court directly. The third part presents the evaluation of the institute of individual constitutional complaint in the Lithuanian legal system and the prospects for its validation.

Taking into account the historical context of this legal measure and providing the examples of foreign practice (Germany and Latvia), the thesis presents the pros and cons of individual constitutional complaint models, which are crucial for effective introduction into the Lithuanian legal system. It is noted that there is not and cannot be a single model of individual constitutional complaint, because each country, taking into account its social and cultural conditions, legal system and legal consciousness of its society, must adopt a unique and distinctive model of individual constitutional complaint that would function effectively.

The expediency and legal prospects of individual constitutional complaint in the Lithuanian legal system are disclosed through the analysis of legislation and draft legislation regulating the guidelines for the introduction and prospects of individual constitutional complaint in the constitutional framework of Lithuania. Theoretical and practical aspects and prospects of establishing the institute of individual constitutional complaint in the national legal system of Lithuania are discussed. In order to achieve the aim of the research, an overview of international legislation which has a strong influence on the Lithuanian legal system is provided.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

NORMINIAI TEISĖS AKTAI

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

5. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
7. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 77-3061.
8. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

Užsienio valstybių teisės aktai:

10. 2001 m. lapkričio 30 d. Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo II skirsnio 17 straipsnio 9 dalyje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismo galimybė nagrinėjant administracinę, baudžiamąją arba civilinę bylą iškilus klausimui dėl teisės akto konstitucingumo kreiptis į Konstitucinį Teismą.
11. Latvijos Konstitucinio Teismo 2002 lapkričio 26 d. sprendimas byloje Nr. 2002-09-01 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21d.] Prieiga per internetą:<<http://www.satv.tiesa.gov.lv/en/cases/?page=29>>.
12. Latvijos Konstitucinio Teismo 2002m. vasario 21d. sprendimas byloje Nr. 2000-07-0409[interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą :</<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=19>>.
13. Latvijos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 20d. sprendimas byloje Nr. 2008-07-01 [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą :</http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/judg_2008-07-01mf37.html>.
14. Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>>.
15. Vokietijos Federacijos įstatymas dėl Konstitucinio Teismo. BverfGE 6, 257 // Institut für öffentliches Recht, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:<<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv006257>>.

16. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 94 str. 2 dalis.[interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm#22>.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO DOKTRINA

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 114-2643.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos seimo 2008 m. kovo 13 d. rezoliucijos „Dėl Lietuvos kariuomenės organizavimo principų“ penktosios, šeštosios, aštuntosios pastraipų, Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 620 „Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos naujos redakcijos Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo koncepcijos 18 punkto nuostatų, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2008 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2013 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto, Lietuvos Respublikos principinės kariuomenės struktūros 2009 metais, planuojamos principinės kariuomenės struktūros 2014 metais nustatymo ir civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekančių statutinių valstybės tarnautojų ribinio skaičiaus patvirtinimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 115-4889.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 3 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 90-3529, 2006, Nr. 137 (atitaisymas).
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997-10-07, Nr. 91-2289.

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo "Konstitucinis teismas - teisminė institucija" ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006-06-10, Nr. 65-2400.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*, 2007-10-27, Nr. 111-4549.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1999 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 1997-10-07, Nr. 91-2289.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002 m. vasario 28 d. redakcija) 153 straipsnio 2 dalies, 319 straipsnio 3 dalies, 352 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2012-12-08, Nr. 142-7341.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios*, 2006-03-31, Nr. 36-1292.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1k-988 „Dėl valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai.“ *Valstybės žinios*, 2010-05-15, Nr. 56-2766.

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas „Dėl bylos pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos administracinio teismo prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 153 straipsnio 2 dalies 11 punktą (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, nutraukimo.“ *Valstybės žinios*, 2012-12-22, Nr. 152-7779.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2016 m. birželio 28 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 26 d. nutarimo nuostatos išaiškinimo.“ *Teisės aktų registras*, 2016-06-29, Nr. 17828.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

30. ABRAMAVIČIUS A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11 (101).
31. ABRAMAVIČIUS A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija* 2009 Nr. 3(117), p. 21–40.
32. BEGUIN J. Le controle de la constitutionnalite des lois en RFA // *Economica*, Paris, 1982.
33. BELIŪNIENĖ L. Mokslinė išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-431 ir Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIIP- 432. Teisės e-aktualijos. 2017 m. Nr. 2.
34. BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Monografija. Vilnius: Justitia, 2014. p.10.
35. ENDZINŠ A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
36. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Preliminary draft study on individual access to constitutional justice [interaktyvus]. 2010 m. gegužės 26 d. [žiūrėta 2017 m. spalio 27 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU%282010%29004-e.aspx>.
37. European Commission for Democracy Through Law Report on Constitutional Amendment Strasbourg, 19 January 2010 Study no. 469 / 2008 [interaktyvu][žiūrėta: 2017 m. spalio 5d.] Prieiga per internetą:<<http://www.>

- venice. coe. int/webforms/documents/default. asp?pdffile=CDL-AD(2010)001-e>.
38. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. sausio 3 d. nutarimas byloje Hasan Uzun prieš Turkiją, peticijos Nr. 10755/13; Didžiosios kolegijos 2014 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Vučkovič ir kiti prieš Serbiją, peticijų Nr. 17153/11, 17157/11 ir kt.). [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 24 d.]. Sprendimo prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1620/content>>.
 39. Global Lessons Learned: Constitutional Courts, Judicial Independence and The Rule Of Law. Ed. K. Henderson. IFES Rule of Law White Paper Series. April, 2004 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 15 d.] Prieiga per internetą:<http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2004/23/WhitePaper_4_FINAL.pdf>.
 40. JARAŠIŪNAS E. Apie pirmąsias Konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija* 2010, Nr. 2 (120).
 41. JARAŠIŪNAS E. Konstitucinė kontrolė: keletas minčių apie žmogaus teisių apsaugos matmenį. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2009, Nr. 4 (16).
 42. JARAŠIŪNAS E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
 43. JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 30(22).
 44. JOČIENĖ D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
 45. JOČIENĖ D. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis. *Jurisprudencija*, 2007. Nr. 7(97).
 46. JURČYS P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Teisės žinios*, 2005, Nr. 4(12).
 47. KARAKAMISHEVA T. Constitutional Complaint- Procedural and Legal Instrument for Development of the Constitutional Justice. S.A. [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 10d.] Prieiga per internetą: http://www.academia.edu/8372780/Constitutional_Complaint_Procedural_and_Legal_Instrument_for_Development_of_the_Constitutional_Justice_Case_Study_Fe

- deral_Republic_of_Germany_Republic_of_Croatia_Republic_of_Slovenia_and_Republic_of_Macedonia_>.
48. Keenan v. United Kingdom, App. No. 27229/95, 3 April 2001, §123; [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< www.wchr.coe.int>.
49. KŪRIS E. . Konstitucinis Teismas patvirtino kūrėjo lūkesčius. *Teisės žinios*. Žurnalo Justitia priedas. 2003, Nr. 2.
50. M. and R. Andersson . Sweden, App. No. 11960/86, 20 January 1992; [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą: < www.wchr.coe.int>.
51. MASNEVAITĖ E. IR NORMANTAS E. European models of constitutional complaint and their sociolegal perspectives in Lithuania. *Socialiniai mokslai*. 2005, Nr. 3(49).
52. MAVCIC A. Human Rights protection with the Help of the individual complaint // European Commission for Democracy through Law, Workshop on the „Functioning of the Constitutional Court of the Republic of Latvia [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:< [http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU\(1997\)015-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU(1997)015-e.asp)>.
53. MELCHIOR M., ALEN A. The Relations between the Constitutional Courts and the other National Courts, including the Interference in this Area of the Action of the European Courts. General Report. Conference of European Constitutional Courts XII Congress, Brussels, 14-16 May 2002 [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 30 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.confueconstco.org/reports/rep-xii/Conclusions%20finales-EN.pdf>>.
54. Mokomasis leidinys. Užsienio šalių konstitucijos: Prancūzijos Respublikos konstitucija, Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinis įstatymas, Didžiosios Britanijos konstitucija (nekonsoliduota), Suomijos Respublikos konstitucija, Estijos Respublikos konstitucija, Latvijos Respublikos konstitucija, Lenkijos Respublikos konstitucija, Jungtinių Amerikos Valstijų konstitucija, Rusijos Federacijos konstitucija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
55. PACZENSKY C. The constitutional complaint – avoiding excessive case – load // Council of Europe, Venice Commission, [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 22 d.] Prieiga per internetą:<[http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU\(1997\)017-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-JU(1997)017-e.asp)>.

56. Peculiarities of functioning and problems of improvement of capability of institution of an individual complaint in the Republic of Latvia Aija Branta Justice of the Constitutional Court of Latvia [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 20 d.] Prieiga per internetą:< [http://www. satv. tiesa. gov. lv/en/articles/peculiarities-of-functioning-and-problems-of-improvement-of-capability-of-institution-of-an-individual-complaint-in-the-republic-of-latvia](http://www.satv.tiesa.gov.lv/en/articles/peculiarities-of-functioning-and-problems-of-improvement-of-capability-of-institution-of-an-individual-complaint-in-the-republic-of-latvia)>.
57. PEDEDZE Dz., Consequences within the Constitutional Court of Latvia of the introduction of individual complaints // European Commission for Democracy through Law, 2004 m. [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą:< [http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-JU\(2004\)030-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-JU(2004)030-e.asp)>.
58. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ D. „Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška“ Daktaro disertacija Socialiniai mokslai, teisė (01 S) Vilnius, 2017.
59. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. „Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas“. *Teisė*. 2015, t. 96.
60. SINKEVIČIUS V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59).
61. STAUGAITYTĖ V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*. 2005, Nr. 77(69).
62. ŠILEIKIS, E. Alternatyvi konstitucinė teisė [Alternative Constitutional Law]. Vilnius: VĮ „Teisinės informacijos centras“, 2003.
63. The best practices of individual complaint to the Constitutional Courts in Europe Palais de l’Europe (room 5) Strasbourg 7 July 2014[interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. spalio 23 d.]. Prieiga per internetą:< http://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20140707_Spielmann_ENG.pdf>.
64. UNITED STATES SUPREME COURT Marbury v. Madison, (1803) [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 7 d.] Prieiga per internetą:<<http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/5/137.html>>.
65. VINKLERIS P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje. *Justitia*, 1999, Nr. 5-6.
66. ŽALIMAS, D. The individual constitutional complaint as an effective instrument for the development of human rights protection and constitutionalism [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 7 d.]. Prieiga per internetą:

<http://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/10/d1_2015-10-02-individualcomplaint-kiev.pdf>.

Travaux préparatoires

67. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-431 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/76d227d0057b11e78352864fdc41e502>>.
68. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/12dbae80057c11e78352864fdc41e502>>.
69. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/3d084fa0e64b11e7b4d1bdd5f1a9ff0e?jfwid=11gea463ld>.
70. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-431 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d.
71. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 10 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502>>.
72. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1540 [interaktyvus]. 2017 m. gruodžio 21 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/5710d9e0e64a11e7b4d1bdd5f1a9ff0e>>.
73. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIIP-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/883d39b00edb11e7b6c9f69dc4ecf19f>>.

74. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo projektui Nr. XP-2310(2)“ Nr. XP-2310(2) [interaktyvus]. 2007 m. birželio 22 d. [žiūrėta 2017 m. rugsėjo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.300569>; Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komiteto išvada Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-431“ Nr. 102. p. 17>.
75. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ 2018-01-22 Nr. XIII P – 1540 [interaktyvus]. 2017 m. sausio 25 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a3b818f0019b11e8a2469c61d7bb0a92?jfwid=-11gea463ld>>.
76. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-431 2017-05-24 Nr. 102. p. 17. [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą:<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1a96d1a0408111e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=sq110wggu>>.
77. Lietuvos teisės instituto išvada dėl Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos projekto (XP-2310) [interaktyvus] [žiūrėta 2017 m. spalio 2d.] Prieiga per internetą :<<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=1&str=18846>>.
78. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P- 431 2017-05-24 Nr. 102-P-17 [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. lapkričio 13 d.] Prieiga per internetą:<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1a96d1a0408111e7b8e5a254f4e1c3a7?jfwid=sq110wggu>>.
79. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“ Nr. XIII P-432 [interaktyvus]. 2017 m. kovo 21 d. [žiūrėta 2017 m. lapkričio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/883d39b00edb11e7b6c9f69dc4ecf19f>>.

80. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto“ 2018-01-22 Nr. XIII P – 1540 [interaktyvus]. 2017 m. sausio 25 d. [žiūrėta 2018 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/a3b818f0019b11e8a2469c61d7bb0a92?jfwid=-11gea463ld>>.

ELEKTRONINIAI LEIDINIAI

81. Baltijos tyrimai [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.baltic-surveys.lt/naujienos>>.
82. Diskusija „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“ 2006 m. sausio 24 d [interaktyvu][žiūrėta: 2017 m. spalio 18d.] Prieiga per internetą:<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1>.
83. Factus viešosios nuomonės ir rinkos tyrimai [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.factus.lt/puslapis/atlikti-darbai.54>>.
84. GADLIAUSKAS R. Ką verta žinoti piliečiui, siekiančiam bylinėtis su valstybe? [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 20 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=54&str=62386>>.
85. Konstituciniam teismui teikiamų prašymų ir paklausimų priimtimumo praktikos apžvalga [interaktyvu][žiūrėta:2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/04/prasymu-priimtimumo-apzvalga.pdf>>.
86. KŪRIS E. „Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje problemos ir perspektyvos“ 2006-01-26 diskusija. [interaktyvus] [žiūrėta 2017 spalio 19 d.] Prieiga per internetą:< http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4130&p_d=50943&p_k=1>.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kreipimaisi į Konstitucinį Teismą [interaktyvu] [žiūrėta 2017 m. spalio 17d.] Prieiga per internetą:<<http://www.lat.lt/lt/teismu-praktika/kreipimaisi-i-konstitucini-teisma.html>>.
88. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ („Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai“) 2007 m. Nr. 23 [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 14d.] Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html.

89. Lietuvos Respublikos Seimas. Antroji sesija, 85 ir 86 posėdžiai. Stenogramos. [interaktyvus] 2017 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarija, 2017. [žiūrėta 2017 lapkričio 13d.] Prieiga per internetą: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwiek4qrncnZAhUBDywkHT4PAbcQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lrs.lt%2Fsip%2FgetFile3%3Fp_fid%3D4500&usg=AOvVaw3Ua7ekG13ISqCQtaLMaPUR>.
90. Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993–2016 Asmens konstitucinis statusas [interaktyvus] [žiūrėta 2017 spalio 20d.] Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/05/2014-2016-2-skyrius.pdf>>.
91. Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme pateikiama Vyriausybei perduotų bylų statistika pagal proceso Europos Žmogaus Teisių Teisme stadijas [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/page/vyriausybei-perduotu-bylu-statistika-pagal-proceso-eztt-stadijas>>.
92. Vokietijos Federacijos Konstitucinio Teismo tinklalapis [interaktyvus][žiūrėta 2017 m. spalio 22d.] Prieiga per internetą:< <http://www.bundesverfassungsgericht.de/en/organization/verfassungsbeschwerde.html>>.
93. Ministrų komiteto Rekomendacijos Nr. (2004)6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. spalio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MK_rekomendacija_del_vidaus_gynybos_priemoniu.pdf>.